

Професор Стюарт Аскуит

Елпет Търнър

**Възстановяване и реинтеграция на
деца от ефектите
на сексуална експлоатация и съпътстващия я
трафик**

Доклад, възложен от

Фондация ОУК

Програма за противодействие на злоупотребата с деца

Женева, 2008 г.

Благодарности

Този доклад беше възложен от Фондация ОУК, но мненията, изказани тук, са единствено и само на консултантите, работили по програмата.

Получихме богат материал от много хора по целия свят, които отделиха от своето ценно време, за да отговорят на нашите писма, да ни изпратят нужните документи и да ни предложат контактите на други хора, с които можем да се свържем. Благодарни сме на всеки един от тях и на онези, с които имахме по-нататъшни дискусии. Бихме искали да обърнем специално внимание на отзивчивостта на екипа на Фондация ОУК, а също и на информацията, ентузиазма и подкрепата, които получихме от Майк Дотридж.

Стюарт Аскуит

Елспет Търнър

Единбург, април 2008 г.

Съдържание:

Предисловие

Резюме

1. Въведение
2. Методология и методологически проблеми
3. Стратегии за увеличаване на ефективността
 - *Развиване на политики, стратегически формулировки и стратегическо планиране*
 - *Замисъл на програмата и планиране*
4. Предизвикателства и пречки
5. Изводи
6. Препоръки

Анекс А: Молба за съдействие и ключови въпроси

Анекс Б: Литература и ресурси

Предисловие

„Първата линия” на защитата на децата е в техните семейства. Те и общностите са мощен източник на подкрепа за децата, които са били подложени на сексуална експлоатация. Политиките и стратегиите за устойчиво противодействие на сексуалната експлоатация могат да се насочат към отключването на техния капацитет. Това е един от основните изводи на професор Аскуит и Елспет Търнър в настоящия доклад, възложен от Програмата за противодействие на злоупотребата с деца на фондация ОУК.

В така наречените „бедни на ресурси” държави липсват единствено финансови средства. Семействата и общностите предлагат ресурс, който се намира в изобилие. Въпреки че бедността и СПИН разрушават този ценен ресурс, НПО и професионалните намеси могат да направят още много, за да мобилизират децата, семействата и общностите да обърнат внимание на нарушаването на детските права. Тънкостта се състои в това как общностите и самите деца да се противопоставят и изключат от обкръжението си онези, които злоупотребяват и експлоатират деца и млади хора.

Въпреки че докладът е предназначен да окаже помощ на Фондация ОУК по отношение на приоритетите за финансиране в тази област, той също ще е интересен и на по-широката аудитория, така че ние сме щастливи, че можем да го споделим с вас. Фондация ОУК ще реши дали ще придвижи напред план за бъдещо натрупване на познания в тази област, както предлагаме в препоръките на този доклад.

Карълайн Търнър

Фондация Оук

септември 2008 г.

Резюме

През последното десетилетие бе извършено много, за да се повиши осведомеността и да се изостри вниманието на обществото към последствията от сексуалната експлоатация и трафика на деца. Световните конгреси против сексуалната експлоатация на деца в Стокхолм и Йокохама насърчиха увеличаването на обема на литературата, дефинициите и проектите в тази сфера и наистина беше постигнато много. Но за нас е ясно, че има нужда от още много работа, за да имаме сигурността, че децата няма да стават жертви на сексуална експлоатация, а ако това все пак се случи, те да получават адекватна помощ и подкрепа.

По време на този проект бяха взети под внимание много примери на добра практика. Не остана незабелязан и повишеният ентузиазъм в организационната работа в различни части на света. Този факт предизвиква известно задоволство, особено с оглед на интереса и отдадеността на Фондация ОУК към холистичните и мултисекторни методи, като най-добри средства за създаване на устойчиви и ефективни политики и програми. Всъщност конструктивният диалог, който авторите имаха с всички наши респонденти, е потвърждение за желанието на хората да посрещнат предизвикателствата и да премахнат пречките пред една по-ефективна работа.

Независимо от това, след конгреса в Стокхолм имаше редица изказвания, че международната общност *като цяло* търпи сериозен неуспех в опитите си възможно най-ефективно да посрещне нуждите от възстановяване и реинтеграция на деца, които са преживели някои много негативни моменти в живота си. Настоящият доклад посочва, че независимо от напредъка при овладяването на някои от тези неуспехи и въпреки желанието в повечето части на света да се подобрят условията на предлаганите програми за възстановяване и реинтеграция на деца жертви, ситуацията остава почти непроменена. Както споменаваме във въведението, някои от причините за това са проблеми, които могат да бъдат адресирани към участниците във формирането на политики на най-високо ниво с принос от всички заинтересовани страни. В изложението на доклада обаче обсъждаме и това, че съществуват определени проблеми, на които трябва да се обърне внимание, и неща, които трябва да се свършат от всички заинтересовани страни - на групи или поединично в зависимост от необходимостта.

Основното ни заключение е, че макар според мнозина проблемът да се корени в наличието на твърде малко специалисти, които не могат да посрещнат всички нужди от възстановяване и реинтеграция на деца жертви на сексуална експлоатация и трафик, има и друга причина за неуспехите. Това е почти неизползваният досега капацитет за възстановяване и реинтеграция на деца жертви вътре в общностите, семействата и в самите деца. Следователно политиките и стратегиите за устойчива борба със сексуалната експлоатация могат да се базират на насочването на повече усилия и финансиране към отключване на този потенциал.

Въведение

Член 39 от Конвенцията на Обединените нации за правата на детето изисква държавите - страни по Конвенцията да „предприемат всички необходими мерки за подпомагане на физическото и психическото възстановяване и социална реинтеграция на дете, жертва на всякаква форма на липса на грижи, експлоатация или злоупотреба, изтезания или каквато и да е друга форма на жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание или на въоръжен конфликт”.

Разбира се, както бе посочено по-горе, през последните години бе извършено много в посока повишаване осведомеността и заостряне на вниманието към последствията от сексуалната експлоатация и трафика на деца. Ясно е обаче, че има нужда от още много работа и сред ключовите проблеми, които чакат своето решение, са:

- *Ограничената степен на държавна отговорност по изпълнение на член 39*

Приемането на Конвенцията за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие от Комитета на министрите на Съвета на Европа през юли 2007 г. отразява виждането, че предишните препоръки не са били подкрепени от задължаващ правен механизъм. Изразява се и тревога в световен мащаб, че липсват ефективни мониторингови механизми, които да ни дадат сигурност, че са предприети необходимите ефективни действия за подпомагане на развитието на подходящи превантивни, защитни и възстановителни политики и практики.

- *Влиянието на държавната политика върху планирането на проекти*

Последните политики в много държави, свързани със сексуалната експлоатация и трафика на деца, са фокусирани повече върху разследването и определяне на броя на пострадалите деца много по-малко върху превенцията, подпомагането и подкрепата им. Ето защо е възможно вече финансирани и започнали дейности, насочени към откриване на причините и последствията от детската сексуална експлоатация, да не постигат директната си цел, а други може би са по-малко ефективни, отколкото би трябвало да бъдат. Всъщност има становище, че политиките, свързани с трафика, може би имат отрицателен ефект върху стратегиите за благосъстоянието на детето, тъй като са свързани повече с имиграционните политики, отколкото с грижата за жертвата¹.

Вследствие на това се отделя повече внимание на трафика на деца, отколкото на сексуалната експлоатация и на противодействието на ефектите върху психосоциалното състояние на децата жертви. Фактът, че тези каузи продължават да се конкурират за финансиране дори и в чисто политически контекст, е създал ситуация, която затруднява да намират устойчиво финансиране проекти, в които се работи директно с деца жертви.

- *Схващанията, че некомпетентното използване на ресурси намалява ефективността от възстановяването и реинтеграцията на деца жертви*

Например, няма достъпни и с гарантирано качество указания, които се основават на доказани добри практики и които помагат при взимането на финансови и планови решения. Вследствие на това много програми за възстановяване и реинтеграция продължават да работят без

¹ Разговор с респондент

подкрепата на солидни доказателства и указания, на които да базират структурата на самата програма и разпределението на ресурсите. Други „внасят“ чужди модели, които са възприети на друго място, но са трудни за адаптиране към културата на техния географски район или към ситуацията и преживяванията на жертвите и техните семейства. Именно заради това, независимо от усилията на екипите на тези програми, те не успяват да отговорят адекватно на преживяванията и нуждите на децата жертви и техните семейства.

Фондация ОУК възложи изготвянето на този доклад с цел да разсее някои от горепосочените неясноти. Фондацията смята, че за да се намалят ефектите от сексуалната експлоатация и трафика върху децата, както и върху техните семейства, възстановяването и реинтеграцията трябва да вървят успоредно с работата по превенция и закрила. Специалистите във Фондация ОУК добре познават предизвикателствата, с които се сблъскват онези, които финансират, планират и работят в тази област и се надяват настоящият доклад да доведе до дискусия и конструктивен дебат с цел да се разработят дългосрочни решения за тези предизвикателства.

Докладът се фокусира върху две основни теми:

- Начините за увеличаване на ефективността на възстановителните и реинтеграционни програми и проекти;
- Изясняване на пречките и предизвикателствата, стоящи пред програмите и проектите, така че да се даде възможност на децата, заради които те съществуват, да достигнат своя потенциал.

Също така този доклад се занимава с целия набор от налични инициативи, проекти и програми за подкрепа на деца в процеса на възстановяването и реинтеграцията им. Тук влизат психосоциални инициативи и такива, свързани със семейството, общността, кризисните центрове и местата за временно настаняване, както и закрилата на детето като цяло. Само по себе си, огромното разнообразие от инициативи ясно отразява колко сложно е търсенето на ефективни мерки.

Фондация ОУК предвижда резултатите от тази консултация да дадат информацията, необходима за нейната собствена стратегия за финансиране, но също така и да допринесат за по-нататъшното познание в тази сфера в международен аспект. В тази връзка консултантите бяха помолени :

- да дадат мнението си относно:
 - Какво трябва да включват ефективните мерки за възстановяване и реинтеграция;
 - Програмните и проектни компоненти за подпомагане на деца и техните семейства във възстановителния и реинтеграционен процес, които се смятат за най-ефективни от практикуващите в тази сфера;
 - Указанията, върху които се основават практиките и решенията на донорите, практикуващите и лицата, участващи във формирането на политики;
 - Ролята на общностите във възстановителния и реинтеграционен процес.
- да дадат препоръки как Фондация Оук би могла да използва информацията, съдържаща се в настоящия доклад, за да подпомага по-нататъшното развитие на мерките за възстановяване и реинтеграция в помощ на децата, станали жертви на сексуална експлоатация и/или трафик.

Методология и методологически проблеми

Този доклад е резултат от 34-дневна консултация, извършена в рамките на четири месеца. Като такъв той не е основан на подробно проучване. По-скоро е анализ на информация и гледни точки, събирани от голям брой източници. Първоначалният план бе да се направи преглед и да се коментират публикуваните информационни източници, програми и проекти. Преразгледахме решението си, когато разбрахме, че ЕСПАТ International подготвя подробно изследване във всяка една държава по проблемите на търговията с деца, детската порнография и детската проституция, резултатите от което, заедно с необходимите обяснения и коментари, ще бъдат представени на Специалния докладчик на ООН, отговарящ за тези въпроси. Това изследване обхваща извършеното в подкрепа на възстановяването и реинтеграция на деца жертви на сексуална експлоатация и трафик в световен мащаб². Настоящият доклад не е описателен, а основан на конкретна проблематика. Той съдържа критичен анализ на достъпните материали и на гледните точки на респондентите от цял свят, които въпреки кратките крайни срокове щедро отделиха от времето си, за да споделят информацията, която имат.

Методология

Първата фаза на проекта включваше идентифициране на основните литературни източници, програми и проекти, както и изпращане на писма и приложен списък с въпроси (виж Анекс А) по електронната поща на над 400 лица - сред тях хора в ключови организации, такива, които отговарят за уеб директории, както и някои, предложени ни от самите респонденти.

Втората фаза включваше анализ на писмените и устните отговори от респондентите, интернет материалите, печатните такива и телеконференциите с ограничен брой респонденти.

Черновата на доклада беше изпратена за критична дискусия чрез затворен онлайн дискуссионен форум до ключови фигури, работещи в областта. В тази последна версия бяха включени техните мнения и коментари, много от които потвърдиха и допълнително подсилиха голям брой от основните изводи, които ние извлякохме.

Методологически проблеми

В процеса на събиране на информация възникнаха няколко методологически проблема. По-долу споменаваме онези от тях, които имат отношение към други организации, които търсят достъп и начин да използват наличното познание, свързано с реинтеграция и възстановяване на деца жертви на сексуална експлоатация и трафик.

Фокус

Решихме да събираме информация и да търсим мнения за работата по възстановителната и реинтеграционна работа не само с деца, които са били сексуално експлоатирани и/или деца жертви на трафик, но и с деца, които са преживели кризисна и конфликтна ситуация и са били засегнати от някаква форма на трафик, различна от онази, чиято първоначалната цел е характерна за сексуалната експлоатация. Направихме това отчасти, защото член 39 от Конвенцията на ООН за правата на детето се отнася за деца във всички тези ситуации, но и

² Консултантите са благодарни на ЕСПАТ International за това, че споделиха с нас работната версия на изследването. *ЕСПАТ International Report to the UN Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography*, Банкок, 2007

защото ние и някои от нашите респонденти споделяме загрижеността относно безконтролното слагане под един знаменател на децата, жертви на различни форми на злоупотреба или negliжиране, в една група. Опасността от такива „етикети“ е в това, че те могат да предопределят по-нататъшния път на детето през възстановителните и реинтеграционни програми, а не да се окаже подкрепа и помощ в зависимост от неговите индивидуални нужди.

Също така ние вярваме, че някои от предизвикателствата в процеса на разработване и внедряване на смислени и ефективни възстановителни и реинтеграционни стратегии и практики за деца, жертви на сексуална експлоатация и трафик са сходни с предизвикателствата при работа по възстановителни и реинтеграционни програми за деца, които са били подложени на не сексуална експлоатация или са били отделени от техните семейства и/или общности по други причини.

Комуникация с лица и организации

Изненадващо голяма част от писмата, изпратени до лицата за контакт в списъците, дадени от организациите, не достигнаха до своите получатели, което означава, че базите данни не винаги съдържат актуална информация. Тъй като в тях не бяха включени ключови фигури с нужните за целта знания и експертиза, ние трябваше да използваме неофициални мрежи от контакти, за да се свържем с тях.

Език и културни бариери

Много от тези, с които се свързахме чрез електронната поща, не говореха английски език и заради очевидни лингвистични пречки ние не можехме да комуникираме ефективно без посредници. Много от получените документи бяха написани само на един език. Преводът беше допълнително затруднение не само за нас, но и за практикуващите и разработващите политики специалисти, които искаха достъп до тези материали.

Статут, качество и наличност на информация

Информацията, събрана чрез електронната поща и телефон, дойде основно от лица, работещи на различни нива в много и различни по своята същност организации (правителствени, международни, национални и местни граждански организации), както и от академични и практикуващи консултанти. Въпреки това не винаги беше ясно на основата на какви пълномощия респондентите ни предоставят дадена информация. Понякога не бяхме напълно сигурни и в статута на предлаганите гледни точки, нито в надеждността на употребата на думи като „доказателство“ и „факт“.

Анекс Б съдържа списък на основните онлайн и печатни източници, от които сме черпили информация, както и кратки коментари към тях. Съществува достъпен материал, отнасящ се за повечето региони на света с изключение на Китай и Тихоокеанската област. Въпреки че има доста обширен и информативен материал, подходящ за участниците във формирането на политики и практиките, качеството на информацията в него е променливо. Особено трудно и проблематично е да се прецени качеството на предлаганата информация, когато съществуват езикови бариери.

Вече отбелязахме, че най-достъпният материал е свързан с момичета или жени, които са били сексуално малтретирани или са били жертви на трафик. Както ще стане дума отново по-нататък в доклада, съществува нищожно малко информация за:

- методите за възстановяване и реинтеграция на момчета, които са били сексуално експлоатирани и/или са били жертви на трафик;
- възрастта като ключова променлива при определянето на подходяща програма за подкрепа и подпомагане на деца жертви на сексуална експлоатация и трафик. В много случаи проектите за деца са базирани на проекти, създадени за жени и са приложени, без да има осъзнаване на проблемите, свързани с възрастта;
- преживяванията на децата и гледните им точки за програмите за възстановяване и реинтеграция. Изненадващи бяха важните коментари на децата на конгресите в Стокхолм и Йокохама. Особено значими бяха техните виждания за доставките на услуги и начините за подобряването им. Съществуват и изключения³, но най-голямото ни разочарование беше, че заради времевите ограничения на проекта няхаме възможност пряко да попитаме децата за техните виждания.

Ключови термини и понятия

В литературата и в дискусиите с респондентите се натъкнахме на няколко ключови термини, които бяха употребявани или доста свободно, или с няколко различни значения. Яснотата и еднаквото разбиране на ключовите термини и понятия са съществен фактор за успеха на един диалог, насочен към подобряването на ефективността на усвоените политики, стратегии и подходи, както и на сътрудничеството между лица и организации. За да илюстрираме казаното, ще дадем следния пример: ако деца, смятани за „жертви“ или „възстановили се“ не категоризират себе си или преживяванията си по същия начин, както професионалистите, които използват определените за това понятия, то тези различия в разбирането биха могли да доведат до значителни усложнения и за същността на помощта, която трябва да се осигури, и за резултатите от нея. Това не е семантичен, а практически проблем, който е от значение за всички заинтересовани страни.

Заради усложненията, които всяка двусмисленост или неяснота могат да породят в процеса на повишаване на ефективността на мерките за подкрепа на децата жертви, за нас беше важно да разберем множеството интерпретации и употреби на някои от тези термини и понятия. Поради тази причина ние решихме да изброим и обясним онези термини, които смятаме за особено важни:

Сексуална експлоатация

Терминът „сексуална експлоатация“ включва различни форми на сексуална злоупотреба като сексуална експлоатация, проституция, детска порнография, ранни бракове. Това понятие се използва в много случаи, като може да включва само едно или всички заедно от изброените по-горе. В действителност някои от материалите и отговорите, които получихме, се отнасяха по-скоро до сексуална злоупотреба, отколкото до сексуална експлоатация. Също така забелязахме, че термините „сексуална експлоатация“ и „сексуална злоупотреба“ понякога бяха използвани като взаимозаменяеми⁴ в рамките на един и същи документ, въпреки че дори изборът на понятието „експлоатация“ пред термина „злоупотреба“ би могъл да предполага липса на съдействие от страна на жертвата⁵.

³ Виж, например Save the Children, Children Speak Out, *Trafficking Risk and Resilience in Southeast Europe*, Zosa De Sas Kropiwnicki, July 2007, www.childtrafficking.com/Docs/riskresilience_0607.pdf

⁴ Например в заглавната част на Конвенцията на Съвета на Европа от 2007 г. се говори за сексуална експлоатация, но в отделните статии става дума също и за сексуална злоупотреба.

⁵ Това се дискутира по-надолу в обясненията на понятието „жертва“.

Трафик

Въпреки че означава както икономически трафик и трафик на човешки органи, така и трафик по време на конфликтни ситуации и трафик с цел сексуална експлоатация, терминът „трафик“ често се използва като синоним на сексуална експлоатация⁶. Също така се предполага, че трафикът непременно включва движение през национални граници. Това⁷ не винаги е така. Някои от респондентите смятаха, че по-полезен би бил един алтернативен термин, който дефинира нелегалното движение на хора. Ние и много други респонденти използвахме термина за целите на този доклад в неговия най-широк смисъл.

Възстановяване

Понятието „възстановяване“ беше разбрано от нашите респонденти и използвано в литературата по множество начини. Сред тях са:

- спасяване, преместване или бягство от ситуация на сексуална експлоатация/трафик;
- емоционално възстановяване чрез психосоциални програми и мерки, в някои случаи включващи резиланс с цел да се мобилизира вродената способност на жертвата за излекуване от травмата или подкрепи нейните сили за справяне със ситуацията;
- възстановяване на самоличността там, където сексуалната експлоатация и трафик са причинили загуба, смяна или манипулиране на самоличността, както и намеса в нормалното развитие;
- насочен към личността процес, в който психическото и физическо здраве са основни приоритети. Съществуват усложнения при избора на психологически или медицински методи. Понятието може да включва и възстановяване на предишния начин на живот чрез реинтеграция;
- процес, в който доставката на услуги за жертвата, семейството и общността е неделима част от възстановителния процес;
- процесът, през който преминава детето, семейството и общността с цел постигане за резултат възстановяването на жертвата и избягването на последваща злоупотреба;
- процес с отворен край;
- завършен процес.

Проблемът при термините *отворен край* и *завършен* се състои в това, че би трябвало да има някаква форма на стратегия за оттегляне или измерими резултати, чрез които може да се определи кога един проект или програма трябва да спре. Програмите и проектите не могат да бъдат с напълно отворен край (въпреки че в настоящия доклад на много места привеждаме доводи в подкрепа на по-дългосрочни програми).

Най-общо респондентите са съгласни, че възстановителният процес включва някои или всички от изброените: физическа и практическа подкрепа; лечение; развиване на умения за справяне във всекидневието и социални умения; образователни и културни умения; изграждане на доверие; умение за справяне със стигмата и отчуждаването. При тези разнообразни възгледи по отношение на това какво представлява възстановяването не може да се приеме, че методите,

⁶ Дискусия с респондент.

⁷ Екип на UK Home Office ще докладва през 2008 г. за феномена, наречен „вътрешен трафик“, който включва склоняването към проституция на момичета в тийнейджърска възраст, най-често от момчета на приблизително същата възраст. BBC News 5 декември, 2007, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/7092401.stm>

които изглеждат близки, в същността си са наистина такива. Идентифицирането на уменията и експертизите, нужни за прилагането на тези възприети подходи и методи, са основани на едно определено тълкуване на термина, както и на базата на преживяното от децата и обстоятелствата на случая.

Реинтеграция

В литературата, която прегледахме, понятието „реинтеграция” също е използвано по много различни начини. В определена степен разбирането за него варираше в зависимост от това дали децата жертви на трафик са върнати отвън или са били в рамките на собствената си държава и дали сексуално експлоатирани деца са напуснали или са останали в общността, в която е следвало да бъдат реинтегрирани. Понятието бе разбирано по много начини от нашите респонденти, а именно като:

- уреждане и подпомагане на завръщането, понякога след процеса на транзитиране и подготовка на детето за реинтеграция в дома, семейството и общността⁸;
- уверение, че детето може да се възползва от онези всички права и защиты, от които то може да се възползва и децата в общността, като например „възстановяване на статута на потърпевшия по отношение на нейните или неговите права, здраве и социален живот⁹”;
- възвръщане във възможно най-голяма степен към живота преди сексуалната експлоатация, например възобновяване на ролята на детето в училище заедно с връстниците му или развитие в посока към независим и пълноценен начин на живот;
- холистичен процес, включващ практическа, емоционална, образователна/обучителна и социална подкрепа на лицето с цел „сигурното, достойно и устойчиво завръщане в обществото и в ежедневието живот”¹⁰.

Някои виждат реинтеграцията като ограничен откъм време процес с различна продължителност¹¹ и/или като краен стадий в процеса на помощ и подкрепа¹². Като допълнение към неяснотите в значението на понятието и неговата правилна употреба, ние установихме, че редица организации и страни го употребяват напълно несъстоятелно.

При описанието на процеса на реинтеграция беше видно, че някои считат възстановяването и реинтеграцията за паралелни или припокриващи се процеси, докато други вярваха, че реинтеграцията следва възстановяването¹³ ¹⁴. Някои реинтеграционни програми се занимават основно с детето, а други с детето, семейството и общността. Някои завършват с връщане на детето в семейството или в алтернативна на семейството среда, а други продължават и след това.

⁸ Както казва един от нашите респонденти, терминът предполага завръщане в първоначалния дом и общност и може да послужи на правителствата като политически довод в полза на връщане на децата и семействата в техните собствени държави.

⁹ Пример, даден ни от ASTRA, Сърбия.

¹⁰ Пример, даден ни от ИОМ, Сиера Леоне.

¹¹ “...една седмица, две седмици до две години в защитено жилище ” ИОМ Регионални анти трафик програми в западните Балкани, SIDA 03/07 стр. 66.

¹² “реставрацията задължително предполага, че елементите, включени във възстановителния процес, са завършени”, ASTRA, Сърбия.

¹³ Например ANPPCAN, Уганда.

¹⁴ Някои организации насочват децата към специализираните институции в държавите, от които децата са били трафикирани.

Двама от респондентите изказаха съмнение по отношение на това доколко е уместна употребата на термина „реинтеграция“ като подходящ да опише процеса, през който преминават децата. Единият от тях посочи, че терминът предполага връщане към ситуация отпреди, което не е възможно¹⁵, заради това някои организации изобщо не го използват¹⁶. Друг респондент каза: „Как е възможно да бъде реинтеграция, след като детето принадлежи на общността, от която идва?“ и посочи, че „когато едно дете напуска общността поради други причини, като преместване, заради смяна на училище или миграция на родители, то тяхното завръщане не се описва като реинтеграция¹⁷“. Въпросният респондент предпочиташе термина „социална интеграция“, за да опише процеса на „детравматизация“ и способността на детето да функционира в обществото и общността. Въпреки това за целите на този доклад ние избрахме да използваме термина „реинтеграция“.

Жертва/оцелял

Биеркан¹⁸ изтъква, че за някои понятието „жертва“ не е приемливо, защото носи смисъла на „приемане“ и премахва вината и порицанието за извършването на престъпния акт. За някои семейства и общности сексуалното преживяване извън брака поради каквато и да е причина може да включва приписването на вина и отговорност. Погледнато от този ъгъл, тези семейства и общности твърдо вярват¹⁹, че жени или деца, които са сексуално експлоатирани или се предполага, че са сексуално експлоатирани, всъщност не са жертви. Последните биват подлагани на стигматизация и изолация, което, разбира се, пречи на възстановяването и реинтеграцията.

Също така някои вярват, че терминът „жертва“ загатва за пасивност и бездействие или пък пренебрегва силите и възможностите за справяне, които децата и възрастните са имали преди преживяното и на които те могат да разчитат по време на възстановителния процес и да използват, за да преодолеят преживяното. Въпреки че някои предпочитат термина „оцелял“, той също е проблематичен. Поради тази причина в този доклад ние избрахме да използваме термина „жертви“ по отношение на деца, които са били сексуално експлоатирани или жертви на трафик.

Неясната и разтеглива употреба на тези понятия и концепции от хората, които пишат и говорят за възстановителна и реинтеграционна работа, безспорно води до усложнения при установяването на критерии за измерване на ефективността и преценяване на относителната ефективност на методите. Усложнява се и разработването на политики, стратегии и програми, а също така и междуорганизационното сътрудничество.

¹⁵ Много деца не могат или не желаят да се върнат в техните семейства или общности и биват интегрирани в алтернативна среда.

¹⁶ Например, Terres des Hommes и UNICEF.

¹⁷ Коментар от IOM Dhaka.

¹⁸ Bjerkan, L. (2005), *A Life of One's Own. Rehabilitation of victims of trafficking for sexual exploitation*. Fafo-report 477, стр. 84, цитат от Radford и Kelly, 2002.

¹⁹ Терминът „жертва“, разбира се, има правна обосновка, докато други термини като „оцелял“ нямат такава.

Стратегии за увеличаване на ефективността

Поради липса на систематични доказателства и съгласувани критерии за оценка на ефективността на стратегиите²⁰ не беше възможно обективно да се оценят факторите, допринасящи за ефективността на политиките, програмите и проектите. При липсата на стандартизирани мерки и рамка за измерване на ефективността²¹ разбираемо е, че критериите за оценка на същата тази ефективност ще бъдат плаващи и зависещи от целите на заинтересованите страни в проектите и програмите. Затова ние ще посочим основните фактори, *възприети* от респондентите, с които работихме, и литературните източници в сферата, които най-много допринасят за създаването на ефективни политики, стратегии, програми и проекти за възстановяване и реинтеграция на децата жертви. Мнозина са съгласни, че има нужда от яснота по:

- *Дефиниции:* виж определенията по-горе.
- *Цели:* Поставянето на ясни цели, както и договарянето на работна философия още в самото начало, ще улеснят:
 - взимането на информирани решения, свързани с оптималните времеви параметри, разпределението на ресурси, ролята и отговорностите, нуждите от специалисти и обучения.
 - запазването на ангажираността на всички заинтересовани страни към процесите и резултатите. Това е особено важно за работа, в която е въввлечена повече от една организация.
 - създаване на рамка за мониторинг, обща оценка и оценка на въздействието на процесите.
 - достигането до общо разбиране за интервенцията и предложената подкрепа. Да има ясна формулировка какво точно е било търсено като резултат и да се съберат първоначални данни, които ще позволят по-систематичен и дълбок анализ. Когато става въпрос за няколко държави или региони, служителите и организациите трябва да бъдат наясно със значимостта и усложненията, които могат да възникнат при тяхната намеса в хода на процеса на възстановяване на децата жертви.
- *Процеси:* Това, доколко дадени процеси са уместни, оказва влияние върху ефективността на всеки един метод. Същото се отнася за прозрачността в началната и крайната точка на процесите или например отношението между възстановяването и реинтеграцията

Изброените дотук неща може би изглеждат напълно познати и очевидни, но ние ги споменаваме, защото проучването ни показва, че в твърде много случаи яснотата и прозрачността по отношение на един или повече от изброените по-горе елементи не са били постигнати още в самото начало. Впоследствие това се превръща във фактор, който ограничава потенциалната ефективност, макар че в различните случаи като причини се посочват времеви или финансови ограничения, както и пропуски в комуникацията.

²⁰ Това не отрича стойността на някои много добри оценки на специфични проекти, както и програмите и указанията за практики, основани на въпросните оценки.

²¹ Виж глава 5 за по-нататъшна дискусия по проблема как липсата на доказателства, на които се базират формирането на политики, планирането и решенията за финансиране, може да попречи на ефективността на програмата и продуктивното използване на средствата.

Останалите фактори, свързани с ефективността, поставяме в две обширни групи:

- Развиване на политики, стратегически формулировки и стратегическо планиране.
- Замисъл на програмата и планиране.

Въпреки че ги разделяме под различни знаменатели, трябва да подчертаем, че взаимодействието между тези фактори само по себе си също е фактор, който би могъл да увеличи ефективността.

Развиване на политики, стратегически формулировки и стратегическо планиране

В разгледаната от нас литература по въпроса, както и в подробните наблюдения на нашите респонденти, съществува ясно мнение, че по-голям шанс за успех имат онези политики и стратегии за закрила на детето, които са холистични. Това означава, че те съдържат в себе си или взаимодействат и се интегрират с политиките и протоколите за възстановяване и реинтеграция на децата жертви. Там, където липсват политики и стратегии за закрила на детето, развиването на политики и стратегии за възстановяване и реинтеграция може да се разглежда като положителна първа стъпка към създаването на рамка, която да координира политиките и стратегиите за превенция, закрила, възстановяване и реинтеграция.

Освен това нашите респонденти препоръчват на участниците в създаването и формулирането на политики, където е възможно:

- ***Да предприемат холистичен подход***
За да се постигнат успешни и ефективни процеси на възстановяване и реинтеграция, трябва да се обърне внимание на всички аспекти на живота на детето. Затова холистичните подходи включват няколко вида подкрепа - „практическа, емоционална, образователна и социална”²² и разглеждат детето в един по-широк контекст - този на семейството, общността и културната принадлежност. Благосъстоянието, здравето, образованието, медицинската закрила, закрилата на детето, неправителствените и други организации са ключови страни по проблема и като такива би следвало да бъдат включени в планирането на всички нива. Мнозина смятат, че на програмно и проектно ниво холистичните подходи водят до гъвкава и комплексна работа по обслужване на нуждите, както и до по-ефективна употреба на ресурсите в сравнение със специализираните подходи тип на „парче”.
- ***Да разпознават предимствата на дългосрочното планиране***
Стратегиите и плановете са по-успешни, когато още от самото начало са заложили в по-дългосрочна перспектива и включват в себе си идеи за устойчивост. Това не означава разпределение на средствата в дългосрочен план, а включване на стратегии за увеличаване на капацитета и вътрешни процеси, създадени и подкрепени от ключовите заинтересовани страни. Някои политики и стратегии на високо равнище например включват в резултатите си очакването семействата и общностите да бъдат подкрепяни сами да развиват свои собствени стратегии и капацитет²³. В дългосрочен план това би позволило на общността да

²² Докладвано от ИОМ Сиера Леоне.

²³ Например Terres des Hommes, Lausanne/Sanlaap - проект в Индия, цитиран от наш респондент.

изпълни някои от функциите, характерни за гражданските организации по отношение на децата жертви и техните семейства, както и да освободи ресурси, които биха могли да се разгърнат на други места. Устойчивостта и продължителността са разглеждани като много важни фактори, спомагащи за дългосрочната ефективност²⁴. Важно е също да се знае до каква степен агенциите или даже правителствата правилно формулират своите стратегии за оттегляне така, че да не оставят децата и семействата изолирани и без нужната подкрепа. В този смисъл финансирането и дългосрочното планиране са ключови променливи. Те отново насочват вниманието към важността на обвързването на донорите с дългосрочни проекти.

- ***Да определят стандарти и създават протоколи***

Това не само подsigурява най-добрата възможна форма на подкрепа и подпомагане на децата във възстановителния процес, но също така допринася за подобряване на процесите на възстановяване и реинтеграция, както и за по-доброто разпределение на времето и ресурсите. Освен това спомага за предотвратяване на припокриването на услуги или липсата на някои такива²⁵. Стандартите и протоколите създават добра база за оценъчни политики, стратегии и програми, както и за сравняване на нивата на ефективност.

- ***Да бъдат ясни за кои деца се отнасят политиките и стратегиите***

Ключови променливи като възраст, пол и вид на отрицателното преживяване на децата, за които се отнасят политиките и стратегиите, са много важни в този контекст.

- ***Да вземат предвид вижданията и преживяванията на децата жертви***

На международни събития като конгресите в Стокхолм и Йосокохама нееднократно беше подчертано колко е важно да се взема предвид мнението на децата. Чрез включването на вижданията и мненията им в създаването и изпълнението на проекта е много по-вероятно резултатите да бъдат положителни²⁶. Всъщност ние поддържаме мнението, че политики и програми, които пренебрегват истинските преживявания на деца жертви, задължително се оказват неефективни, защото са основани по-скоро на стереотипи и предполагаеми схващания, отколкото на реални факти. Стандартите и протоколите би трябвало да са повлияни от онова, което ни казват децата като част от нашия собствен образователен процес.

- ***Да разбират важността на:***

- *гражданските организации:* Развитие и прилагането на ефективни програми и проекти зависи в голяма степен от ролята на НПО и останалите граждански организации.
- *привличането на семейството и общността:* Няколко респонденти сметнаха за необходимо да привлекат агенции и структури, които да работят със семействата и общността в процеса на планирането, тъй като в определени отношения те също са части от процеса на възстановяване. Ползата от включването им не се състои само в помощта, която оказват във възстановителния процес, но и в предотвратяването на

²⁴ Препоръките във Feasibility Study of Recovery and Reintegration Schemes, Ghana, 2002 идентифицират устойчивостта като важен елемент от редица фактори, които биха могли да подобряват ефективността на проектите и програмите.

²⁵ Според доклада на ASTRA, Сърбия.

²⁶ Виж колко полезни за планирането могат да бъдат случаите на оцелели в "Evaluation of Comprehensive Services for Victims of Human Trafficking: Key Findings and Lessons Learned", US Department of Justice, Април 2007.

сексуална експлоатация на други деца както и повторно насилие над жертвата²⁷. Включването на членове на общността е и ключ към укрепване на отделните програмни компоненти и освобождаване на ресурси.

- *Повишаване на информираността:* Повишаването на информираността за ефектите на експлоатацията и трафика върху децата в процеса на възстановяване и реинтеграция е толкова важно, колкото и в работата по превенция и закрила на детето²⁸. Стратегическите формулировки и програмите, които се създават вследствие на тях, би трябвало, където е необходимо, да предизвикват и променят негативното отношение в семействата и общностите²⁹, както и сред служителите в организациите, които работят директно с деца. Също така всички, които са ангажирани с формирането на политики и планирането, както и онези, които оказват директна подкрепа на децата, трябва да знаят какво са преживели децата, за да разберат предизвикателствата, пред които са изправени самите те и хората, работещи с тях.
- *Ефективна комуникация и координация:* Стратегическите формулировки би трябвало да включват в себе си ясна рамка за сътрудничество и координация между всички участници в изработването и прилагането на една стратегия, включително, където е подходящо и представители на доброволчески групи и членове на детската общност.
- ***Да разбират контекста, в който се работи:***
 - икономическата ситуация на семейството и общността;
 - значението на експлоатацията и трафика;
 - настоящата и бъдеща наличност на подходящо квалифицирани служители с нужните умения и експертиза;
 - политическата ситуация³⁰.
- ***Да разбират важността на етническите и културни различия:*** Политиките и стратегическите формулировки, както и работните практики, трябва да са съобразени със социалните и културни различия между и вътре в самите държави. Позицията, че нито едно дете не бива да бъде подлагано на сексуална експлоатация, каквито и да са местните обичаи и вярвания, следва да се спазва по презумпция, но пълното пренебрегване на чувствителните въпроси на местната общност при планирането е неправилно и безрезултатно.
- ***Да разпознават нуждата от създаване на безопасна среда за децата (както и за възрастните, които са били жертви на сексуална експлоатация в детството си), да разкрият своите негативни преживявания.***

²⁷ Една от трудностите, често срещана по време на реинтеграцията, е тази, че момичетата и жените трябва да посрещнат риска от това да станат повторно жертви на експлоатация и трафик, *Tratas de Personas*, Аржентина, 2006.

²⁸ Виж “*La Trata de Personas: Aspectos Basicos*”, Мексико, 2006.

²⁹ Коментар от респондент.

³⁰ Конфликтните ситуации, както и други нежелани обстоятелства, могат да дестабилизируют програмите за възстановяване и реинтеграция, UNPPCAN, Уганда.

Дизайн на програмата и планиране

Много от ключовите фактори за постигане на максимална ефективност, изброени по-горе, се отнасят и за дизайна и планирането на програми и проекти. Литературните източници и нашите респонденти препоръчват специалистите, които се занимават с това, ако е възможно:

- ***Да работят със семействата и да ги подкрепят***

Забелязали сме, че стратегиите за подкрепа на семействата и развиването на техните силни страни и капацитет, заемат централно място в проектирането и изработването на интеграционни програми, в които степента на възстановяване се увеличава³¹. Фокусът към емоционалните, социални и финансови нужди на семейството може да увеличи в значителна степен потенциала на семейството за подкрепа на възстановяването на детето. Поради тази причина от “семеино сензитивните” проекти³², които целят създаването на добра среда за детето, се очаква или би трябвало да се очаква да включват стратегии за измержване и установяване на нуждите от подкрепа на семействата в риск, като например:

- предоставяне не само социална подкрепа, но и съветване на семействата, което ще им позволи да приемат детето и да преодолеят някои от пречките за това като срама и вината. Този тип работа е необходима, за да е по-сигурно, че семейството няма да се съсредоточи върху факта на сексуалната експлоатация, а ще разбере преживяното от детето, както и целта на програмата и процесите на възстановяване и реинтеграция³³. Много семейства имат нужда от подкрепа, за да започнат да виждат в детето жертва, а не престъпник³⁴. Също така тези, които работят по проекта, трябва да са наясно с ограниченията на семейството в способността му за ефективна подкрепа, особено ако емоционалните и финансовите ресурси са незначителни, но и да са наясно, че семейните отношения и взаимодействия могат да имат благоприятен ефект върху самочувствието на детето³⁵. Поради тази причина е много важно семейството да бъде подкрепяно в създаването и развитието на ефективни канали на комуникация;
- включването на семейството във взимането на решения, които са в интерес на детето³⁶;
- яснота, че всички семейства са различни, така че не може да съществува един единствен модел на интервенция. За да бъде една интервенция успешна, тя трябва да бъде съобразена не само с проекта, но и с нуждите на семейството. Тъй като семействата са динамични структури, по време на отсъствието на детето, отношенията в семейството може да са се променили и да се наложи тяхното повторно установяване³⁷;

³¹ Въпреки че на важноста от семейна подкрепа за жертвите на трафика се набляга повече, отколкото на въвличането и участието на национални институции, подкрепата им е необходима, когато трябва да се занимаят с неуспехите на семейството.

³² Например FSCE, Етиопия.

³³ Коментар от FSCE, Етиопия.

³⁴ Коментар от ИОМ, Сиера Леоне.

³⁵ Коментар от ИОМ, Сиера Леоне

³⁶ Коментар от Анимус, България.

³⁷ Коментар от ASTRA, Сърбия.

- финансовата подкрепа за семействата, където е необходима. Това може да се случи, например, чрез микрокредитиращи схеми, социални помощи³⁸ и/или снабдяване с продукти и предмети, свързани с всекидневния живот. Важно е да се избегне създаването на финансова зависимост³⁹. Също така съществува страх, че парите и ресурсите, дадени на децата и семействата, няма да бъдат използвани по предназначение. Поради тази причина различни организации като Terres des Hommes са приели някои принципи, според които подпомагането се предлага, само ако са изпълнени определени условия (като това детето да ходи на училище и т.н.)⁴⁰;
- защитата на семействата от трафиканти и други рискови фактори, свързани със сексуалната експлоатация;
- включването на семействата в обученията за общността⁴¹;

• ***Да подкрепят и работят с местната общност***

Все по-разпознаваема е силната и ефективна роля, която могат да имат общностите за увеличаване на ефективността на програмите за възстановяване и реинтеграция. Разбира се, при условие, че им е оказана подкрепа. От съществено значение е, че подкрепата на общността за децата жертви и техните семейства чрез специално създадени програми в дългосрочен план може да доведе до това общността да поеме повече отговорности по превенцията на социалната маргинализация, стигматизацията и намаляването на риска от повторно посегателство.

Примерите за видове подкрепа, които се смятат за успешни, включват:

- работа в общността, извършвана от специалисти;
- включването на общността и отделни нейни членове в активната подкрепа за децата жертви и техните семейства;
- подкрепа на икономическата структура на общността, както и повишаване на осведомеността сред нея с цел да се намали влиянието на стигмата, срама и повторното посегателство⁴².

Сред доказаните начини за включване на общността са:

- фасилитиране на развитието на базирани в общността рехабилитационни структури и подкрепа за общността в планирането, мониторирането, оценката и поемането на отговорност при мобилизирането на ресурси за всички посочени дотук неща. Добър пример за новаторска практика в тази посока е създаването и подкрепата на общностните комитети по обгрижването⁴³; съвместни програми в общността⁴⁴,

³⁸ Важно условие за ефективността на подобни инициативи е централната роля на правителствените агенции в интегрирането на системата за подпомагане с реинтеграционни политики и практики.

³⁹ Коментар от ЮМ, Сиера Леоне.

⁴⁰ Коментар от наш респондент.

⁴¹ Коментар от Борда за репродуктивно здраве в Уганда.

⁴² Посредническата работа с общността и семейството се разглежда на плоскостта на по-адекватна помощ в дългосрочната реинтеграция на момичета, за които се знае, че са били принуждавани към такова поведение. - Виж "Forgotten Casualties of War" и "The Armed Conflict Between Government of Uganda and Lord Resistance Army", Save The Children, Дания, 2003.

⁴³ Пример от UNICEF Бангладеш/Индия, даден ни от наш кореспондент.

⁴⁴ Пример от VICE.

ръководени от общността центрове за възстановяване, друп-ин центрове и защитени жилища⁴⁵;

- разбирането, че общностите могат да спомогнат за процеса на възстановяване чрез училищата, болниците, достъпа до работа⁴⁶. Училището например може да помогне на процеса на реинтеграция чрез предлагане на равни възможности и подкрепящи взаимоотношения между връстниците. Получаването на знания, внимателното отношение и подкрепа при връщането в училище, са много важни фактори. Учителите и останалият персонал в училището биха могли да мониторират безопасността и добруването на децата;
- фасилитиране на процесите в общността по изграждане на подкрепящи мрежи и предприемане на общи действия⁴⁷;
- предприемане на ефективна работа и обучения на лидерите на общността, особено религиозните лидери, за да се поощри и насърчи един модел на загрижено поведение към децата, жертви на трафик⁴⁸. Тъй като именно тези лидери определят нормите и правилата в общността, останалите ще последват техния пример;
- разпознаването на важността от приятели като компенсация при липса на семейство и подкрепа от институциите⁴⁹. Това е особено важно за деца, които по някаква причина не могат да се завърнат в семействата си или в своята общност;
- разбирането на важността от подкрепа за развиване на икономически умения и спечелване на възможности вътре в общността за създаване/увеличаване на независимостта на жертвата, намаляване на напрежението в общността и подсигуриране на икономическата жизнеспособност на семейството^{50 51};
- популяризиране и предлагане на възможности за отдих и развлечения, за да се помогне на жертвите, членовете на семейството и общността да забравят миналото си;⁵²
- окуражаване на ефективната координация и съвместната работа на повече от една организация в общността.

- ***Да определят правилно мащаба на проекта и отношенията му с останалите проекти в програмата***

Програмите, развити и внедрени на местно равнище, са най-подходящите за работа по възстановяване на деца жертви на международен трафик, но повечето реинтеграционни и

⁴⁵ Пример от FSCE, Етиопия.

⁴⁶ Коментар от ИОМ, Сиера Леоне.

⁴⁷ Коментар от OPRFRS.

⁴⁸ Коментар от ИОМ, Дака и борда за репродуктивно здраве на Уганда.

⁴⁹ Коментар от Анимус, България.

⁵⁰ Коментар от ASTRA, Сърбия.

⁵¹ Един от специалистите беше коментирал в черновата на доклада, че това е сфера, в която качеството на предлаганата подкрепа е много ниско, като практически нито има социална подкрепа, нито се развиват икономически умения в достатъчна степен.

⁵² Коментар от ИОМ, Сиера Леоне.

възстановителни програми, разработени специално за деца жертви на вътрешнодържавен трафик, както и за сексуално експлоатирани деца (проституиращи например), обикновено са местни и с малък мащаб. В този смисъл те са по-уязвими от по-големите проекти, които в повечето случаи разполагат с повече ресурси, умения и доказана експертиза, нужна за подкрепата на децата. Ако малките проекти не са част от общата картина на една цялостна стратегия с ясно определени цели и споделени задачи или пък не са част от една интегрирана рамка или програма от дейности, съществува риск от размиване на приноса на тези проекти най-вече заради разпокъсаната им същност и неефикасност.

- ***Да разбират, да се грижат и адаптират към нуждите на децата***

Интервенцията, подкрепата и помощта трябва да са базирани върху нуждите на децата, а не върху това, което може да предложи проектът. Идентифицирането и разбирането на детските стремежи за бъдещето, както и възпитаването на способността за достигане на собствения потенциал имат централно значение за възстановителните и реинтеграционни процеси. Важно е също така децата да разбират добре онова, което им се е случило. Това е ключов фактор в успешното възстановяване⁵³. Проектите трябва да “въоръжат” децата с познанието за техните права като вид упражнение за овластяване, както и да ги научат на основни жизнени умения, да им дадат емоционален капацитет, който в определени ситуации може да излезе напред като защитен механизъм и да се противопостави срещу изолацията, стигматизацията и срама⁵⁴.

Въпреки безспорното значение на различните психосоциални, терапевтични и консултативни методи и на социалната работа, все повече внимание се отделя на резилианса и капацитета на самите деца като гаранция за успеха на възстановителния процес.⁵⁵ Подкрепата и насърчаването на капацитета за възстановяване, който притежава самото дете^{56 57} се оценява като много важен процес.

- ***Да включват стратегия за служителите с цели за изпълнение, както и ефективно и продуктивно използване на ресурсите***

Когато се сблъскват с проблеми като ограничени ресурси и липсата на достатъчно персонал, от една организация в Гана решават да образуват мобилни групи с практикуващи специалисти, които могат да окажат нужната помощ и подкрепа през възстановителния и реинтеграционен процес⁵⁸. Този метод може да действа и в други държави и при други условия.

- ***Да отделят достатъчно време на дейности, свързани с мониторинг, оценка и измерване на въздействието***

Тези дейности позволяват на заинтересованите страни и мениджърите да проверят кои политики, стратегии, програми и проекти са достигнали техните цели, както ще дискутираме

⁵³ Коментар от борда за репродуктивно здраве на Уганда.

⁵⁴ Коментар от респондент.

⁵⁵ Много от нашите източници употребяват понятието „оздравяване” в контекста на възстановяването от сексуална експлоатация.

⁵⁶ Коментар от Анимус, България.

⁵⁷ В този контекст Биеркан и Кели посочват, че поради наличието на умения за справяне с реалността, с които са разполагали децата преди и по време на сексуалната експлоатация, и които дават основата за успешно възстановяване и реинтеграция терминът “жертва”, използван за деца, имали травмиращи преживявания, може да бъде неправилен и безполезен, Bjerkan and Kelly, 2002, op. cit. P 84.

⁵⁸ Feasibility study on recovery and reintegration schemes for children victims of trafficking: case studies of Hajja, Hodeida and Al Mahweet Governorates by Joseph Rispoli, декември, 2006, Акра, Гана.

по-долу, и дават информация, нужна за разбора на свършеното до този момент и по-нататъшното планиране^{59 60}.

- ***Да приложат механизми за координация и взаимодействие в подкрепа на един интегриран метод***

В този контекст особено ценни са системите и методите за управление на случаи, защото те включват точните хора и организации в точното време и позволяват бързи ответни реакции, за да бъдат посрещнати определени нужди. Смятани са за особено ефективни, когато става дума за възстановителни и реинтеграционни дейности.

- ***Да бъдат чувствителни към местните условия и културен контекст***

Очаквахме повече коментари по важноста от планиране с оглед на местните условия, но онези, които определят този фактор като величина със значително влияние върху ефективността, наблягат на това колко е важно да се вземат предвид социалните и религиозни практики, общоразпространените в общността мнения по отношение на семейството и отглеждането на деца, детството и отношенията между деца и възрастни⁶¹. Някои вече разбраха от опит, че “трансплантирането” на програми, разработени на други места, и адаптирането на теоретични модели води до компромиси в ефективността, като пренебрегва ключови фактори от контекста, в който децата ще се възстановяват и реинтегрират.

- ***Да имат правилна стратегия за привличане на специалисти***

Много респонденти ни казаха, че привличането на достатъчно специалисти с нужните умения и експертиза да посрещнат нуждите на децата се оказва ключов фактор за успеха на една програма за възстановяване и реинтеграция. В идеалния случай като минимум за посрещане на техните нужди трябва да разполагаме със специалисти, които могат да осъществяват медицинска, психосоциална, социална работа, съветване, работа в общността и работа за развитието на тази общност. Всички тези специалисти трябва да познават и разбират правата на децата. Сред ефективните стратегии за набирането на служители са:

- Планове за обучение и развитие, които целят да насърчават постоянството и последователността при методите, както и да подобрят уменията и самочувствието на практикуващите специалисти. В много държави от служителите на НПО, правителствени агенции, полиция, съдебна система и граничен контрол, както и митническите служители, се изисква да преминават през обучение, което дава сигурност, че те работят ефективно, внимателно и с разбиране към децата жертви. Кандидатите се явяват и на тестове, които показват дали са годни за такава работа. Тези стъпки се разглеждат като много важни за поддържане на стандартите и предпазване на децата от по-нататъшни травми;
- Стратегии за подкрепа и задържане на ключови специалисти. Способността на проектите да задържат служителите е важен фактор за степента на ефективност дори само заради последователността и продължителността на контакта със служителя - нещо, което влияе в особено голяма степен на резултатите. В този контекст за проектите е важно да имат (а за донорите да видят разписани в плановете) внедрени механизми за супервизия и подкрепа за служителите. Това е широко разпознаваема практика в социалната работа и психотерапията.

⁵⁹ Виж за пример SCF, Албания, The Balkans Programme.

⁶⁰ Колумбийският университет подготви базисна оценъчна и мониторингова стратегия за UNICEF за психосоциално съветване на онези, които са станали обект на насилствена миграция.

⁶¹ Виж “Innovative Community Based Approaches to Combat Child Sexual Abuse”, S. Brand за Winrock International, Мали.

- **Да работят в близко сътрудничество с правозащитните органи**

Това е важно на всички равнища, където правните процедури имат въздействие върху децата. В най-лошия случай това сътрудничество намалява риска за децата от допълнителни травми, а в най-добрия затвърждава и подобрява:

- обучението и развитието на служителите;
- подкрепата за децата и техните семейства по време на съдебния процес;
- подкрепата по време на транзита на децата и семействата;
- където е необходимо, управлението на законните места за престой в транзитните и “спасителните” държави.

Разбрахме, че за да бъдат успешни програмите, те трябва да бъдат достатъчно гъвкави, за да взимат под внимание влиянието на правните процедури върху различните фази от мерките за възстановяване и реинтеграция. Тези процеси неизбежно отлагат във времето възможността за помощ и подкрепа⁶². Това може да усложни етапите на възстановяване и реинтеграция, тъй като много малко от случаите на сексуална експлоатация стигат до съд и още по-малко от тях завършват с ефективна присъда.

- **Да включват децата в различни аспекти като програмното планиране и практическото изпълнение**

Някои препоръчват включването на самите деца, особено тези, преживели ексуална експлоатация, като доброволци, приятелски настроени помощници и дори ментори на децата по време на възстановяването им.

Предизвикателства и пречки

Помолихме нашите респонденти да идентифицират основните пречки пред разработването и реализирането на ефективни политики, стратегии, проекти и програми, както и да очертаят главните предизвикателства пред тях. Тук обобщаваме основните фактори, които те и литературните източници *смятат* за важни, когато работещите на различни нива са възпирани да следват добрите практики, описани в горната глава. Още веднъж трябва да подчертаем обаче, че поради причини, които вече описахме по-горе и ще продължим да описваме занапред, ние нямаме обективни доказателства, че именно тези фактори възпират ефективността.

Нито ние, нито нашите респонденти бихме искали да омаловажаваме размера и качеството на работата, извършена по възстановяването и реинтеграцията по света⁶³. Не искаме да подценяваме и благотворното влияние, което имат донорите и участниците във формирането на политики, но трябва да отбележим, че съществуват редица фактори, които ограничават проектната и програмна ефективност. Повечето от тях са огледални образи (или липсата) на фактори, считани за ключови за постигането на ефективност при разработването на политики,

⁶² Децата често са ключови свидетели и поради юридически и законови причини могат самите те да се окажат източници на доказателства.

⁶³ Прегледът на проектите и програмите по света ЕСПАТ 2008, както и списъкът на Inter American Children’s Institute с латиноамерикански проекти за ОАС, са доказателства в тази посока.

стратегии, програми и проекти⁶⁴. Групирахме предизвикателствата и пречките, които смятаме за особено значими в два основни раздела:

Влиянието на политиките и стратегическите формулировки

Много от нашите респонденти смятат, че е редно да се обърне внимание на празнината между риториката и действителността. Затова след световния конгрес в Стокхолм се изписа много, но политическите изявления и ангажиментите бяха насочени повече към превенция и закрила на децата в риск, отколкото към възстановяване и реинтеграция на децата жертви⁶⁵. Литературните източници и нашите дискусии с респондентите ни показват, че заради многократно подчертаваното⁶⁶ „политизиране“ на проблема със сексуалната експлоатация и трафика за борба с тях се разпределят значително повече ресурси, отколкото за мерки по възстановяване и реинтеграция⁶⁷. Всъщност в по-голяма или по-малка степен някои организации дори са възпрепятствани от определени национални политики⁶⁸ да предлагат и подкрепят работата по възстановяване и реинтеграция.

Забелязали сме също, че правителствените политики не винаги разполагат с адекватно финансиране, вследствие на което товарът на работата по набирането на средства за една програма, работата по нея, както и прилагането на политиките, пада най-вече върху НПО сектора.

Пречките пред ефективната мултидисциплинарна и мултиорганизационна работа

Съществува мнение, че децата жертви на сексуална експлоатация и трафик често произлизат от семейства, живеещи в социална и икономическа ситуация, предлагаща лоши условия за живот и почти никакви перспективи. Политиките и практиките, които подкрепят работата по възстановяването и реинтеграцията на тези деца, не винаги са създадени с оглед на по-широкия контекст на социалните политики, интервенция и подкрепа. Много от нашите лица за контакт потвърдиха липсата на развити мултиполитически стратегии и директиви и определят това като фактор, който ограничава потенциалната ефективност на програмата. Според някои това е една от причините съвместната работа на организациите по развитието и прилагане на стратегии и програми да е не винаги ефективна.

Въпреки че ползите от планирането на рамка, която да подкрепя напълно интегрирания и координиран подход към политиката и нейното приложение, са напълно очевидни, все пак изглежда, че твърде често мултиорганизационната работа се извършва теоретично, органично, с много различни специалисти, говорещи на своя език, със своите думи и със своето виждане за

⁶⁴ Виж например списъка на Лимановска с фактори, които възпират ефективността на програмите, В. Limanowska, „Victim Referral and Assistance Systems and Gaps in South Eastern Europe”, 2002.

⁶⁵ Например през 2007 г. Конвенцията на Съвета на Европа обръща съвсем малко внимание на ролята на работата по възстановяване и реинтеграция, и то, когато отбелязва причините и последствията от трафика на деца.

⁶⁶ Имаме предвид „политизиране“ в най-общия смисъл.

⁶⁷ Нямаме количествени доказателства за това, но вижте финансовите уравнения, получили се по отношение на насилието, базирано на полов признак в част 3 на Ward J, Marsh M, „Sexual Violence Against Women and Girls in War and its Aftermath: Realities, Responses and Required Resources”- брифинг доклад за Симпозиума за сексуално насилие по време на конфликти и след това, 21-23 юни, 2006, Белгия, UNFPA на адрес: <http://www.unfpa.org/emergencies/symposium06/docs/finalbrusselsbriefingpaper.pdf>

⁶⁸ ЕСПАТ Франция например се концентрира върху превенцията и заради това такива организации като La Voix De l' Enfant, Enfants et Developpement, Enfant Refugies du Monde не предлагат възстановителни и реинтеграционни програми - коментар от ЕСПАТ, Франция.

„най-добрия начин как да се свърши работата“⁶⁹. Други фактори, които ограничават потенциалната ефективност на мултидисциплинарните и мултиорганизационни екипи, са:

- Лоша или никаква координация;
- Нежелание за споделяне на информация;
- Професионални и дисциплинарни пречки;
- Различни ресурсни и финансиращи приоритети;
- Липса на споделена цел и програма за действие;
- Липса на уеднаквено разбиране и мнение за проблемите, по които се работи⁷⁰;
- Неуспех на съвместната работа на публичния и доброволческия сектор.

Доказателствената база: мониторинг, оценка и измерване на въздействието

В тематичния доклад, подготвен за втория световен конгрес в Йокохама, Джейн Уорбъртън насочва вниманието към липсата на системен мониторинг и оценяване на проектите^{71 72}. Ние вярваме, че въпреки ангажиментите, поети на конгресите в Стокхолм и Йокохама, все още липсват системни доказателства за ефективността на стратегическите формулировки, политики, стратегии, проекти, програми и методи, а следователно няма и критерии, базирани на доказателства, които стоят в основата на политиката и практиката.

Може би поради тази причина програмите като цяло отчитат повече положителни резултати и се смятат за по-ефективни, отколкото в миналото. Въпреки че някои мониторираат и измерват резултатите на определено ниво⁷³, изненадващо се оказва, че има много малко такива, в които са предвидени мониторинг и оценка още при разработването⁷⁴ на проекта. Това означава, че не е ясно на какви основания се твърди, че ефективността е подобрена.

Резултатите от мониторинга и оценката не само дават информация, нужна за взимането на решенията, свързани с планирането, финансирането и разпределянето на средства, но без тях обективните доказателства за добра практика, както и сравнителната информация, са безвъзвратно загубени. Като резултат е трудно да се изгради познание, въз основа на което да

⁶⁹ Това е мнението на някои независими консултанти по отношение на наемането на независими експерти при координиране и управление на междуорганизационни преговори.

⁷⁰ Например „по време на конференцията процесът на планиране и определяне на приоритети е затруднен, защото всеки професионалист гледа на нещата от своя ъгъл, играе различна роля и е работил по проблема по различен начин“. Rehabilitation of Victims of Child Trafficking: A Multidisciplinary Approach, ILO.

⁷¹ Jane Warburton: “Prevention, Protection and Recovery: progress and problems in the implementation of programmes to counter sexual abuse and exploitation of children”, op cit.

⁷² В сферата на базираното на полов признак насилие, която е много близка до нашата, Уорд и Марш коментират: „Съществуват много малко оценки на същината и ефикасността на различните интервенции при насилието, базирано на полов признак и посочват ефекта, който има липсата на системни доказателства върху всички нива на ефективната подкрепа за оцелелите, Ward J, Marsh M, “Sexual Violence Against Women and Girls in War and its Aftermath: Realities, Responses and Required Resources”- глава 3, доклад за Симпозиума за сексуалното насилие по време на конфликти и след това, 21-23 юни, 2006, Белгия, UNFPA, достъпен на www.unfpa.org/emergencies/symposium06/docs/

⁷³ Там, където съществуват, мониторинговите протоколи значително се различават. Някои проекти като тези, финансирани от Фондация ОУК, отчитат като резултати процент деца, успешно рехабилитирани и реинтегрирани, а други като проекта, цитиран от CEDECA в Бахия, Бразилия, докладва по отношение на нивата на дейностите - брой терапии.

⁷⁴ Показателно изключение е SCF Balkan - програмата на 7 държави във връзка с борбата срещу сексуалната експлоатация и трафика.

се правят планиране, стратегии за повишаване на капацитета, решения за финансиране и план с основни пунктове за научаване. Тези дейности не бива да бъдат считани за „допълнителни“.

Без обективно доказателство „кое върши работа“⁷⁵, лицата или групите от лица в една организация нямат друга възможност, освен да базират решенията си относно стратегиите и практиките на източници, които не се коренят в безупречни доказателства. Изглежда, че някои респонденти са основали своите решения на базата на наличната литература и в зависимост от това коя организация я разпространява. Други, по-скептични по отношение на адекватността на литературата в специфичен контекст и място, са взимали решения въз основа на своя собствен опит, познание и инстинкти. Ако съществуваше обективно доказателство, то щеше да помогне във взимането на решения и при двете групи. Междувременно съществува известно съмнение по отношение на това доколко мъдро се изразходват парите по смисъла на това колко деца са подпомогнати и колко ефективни са подходите, с които се работи. Възможно е финансирането на някои проекти (без значение колко са похвални намеренията им) да отклонява средства от други проекти, които са потенциално по-ефективни.

Ефективното създаване на политики и планирането на проекти също така бива затруднявано от липса на обективни доказателства, свързани с:

- размера на нуждите в някои държави, региони и местности. Там съществуват твърде много предположения (които обаче се цитират като точна статистика) за броя на децата жертви на сексуална експлоатация или трафик. Имаме много малко или почти никаква информация за това на каква част от тях е била оказана подкрепа от възстановителни и реинтеграционни програми и каква част от тези деца биха могли да бъдат обслужени, като имаме предвид сегашния ни капацитет.
- проучванията в дългосрочен план. Дългосрочните резултати от политики, стратегии, програми и проекти, както и ефективността от тях, могат да останат невидими дълги години. Последващите дейности след реинтеграцията⁷⁶ са много важни. Правени са много малък брой такива проучвания, най-вече заради краткия период на програмите, но също така и защото плановете на самите програми не включват изчисляване на себестойността в края на проекта и предприемане на проучвания.
- полово и възрастово обусловени подходи: те могат да повлияят на същността на някои методи и програми като цяло. Като се има предвид обаче, че текстовете в Конвенцията за правата на детето на Обединените нации са еднакви за момичетата, момчетата и всички деца под 18 години, това би могло да бъде показател, че възрастта и полът нямат толкова голямо значение за донорите и за участниците във формирането на политиките, а следователно и за планирането и развитието на програмите. Важно е да се отбележи липсата на дискусия по отношение на възрастта и разликата в нуждите на по-малките и по-големите деца, което поставя въпроса доколко ефективен би могъл да бъде проект, който пренебрегва тези ключови променливи величини. Например във връзка с пола съществува т.нар. „крещяща тишина“ по отношение на нуждите на жертвите на сексуална експлоатация

⁷⁵ В други сфери, като например в криминалистиката, възприемането на подхода „кое върши работа“ има значително въздействие при разработването на политики и мерки - те все повече са основани по-скоро на обективни доказателства, отколкото на политическа целесъобразност или идеология.

⁷⁶ Респондентът ни JF и Бюрото по репродуктивно здраве на Уганда цитира като добри примери в това отношение комисиите за грижа в общността.

и трафик от мъжки пол и важността от изграждане на специфични мерки за тях⁷⁷. По отношение на момчетата повечето пъти се правят препратки не към сексуална експлоатация, а към други неща като работа, просия, конфликти или извънредни ситуации⁷⁸. По отношение на възрастта трябва да отбележим, че повечето подходи, създадени за възрастни, са неприложими за деца. Нещо повече, доколкото децата не са хомогенна група, проектите може би трябва да бъдат още по-диференцирани, за да бъдат подходящи както за по-малките, така и за по-големите.

- ролята на алтернативните на семейството структури (като приемните семейства) в подкрепата за деца, които не могат или не желаят да се завърнат у дома по време на възстановителния и реинтеграционен процес⁷⁹. Открихме твърде малко примери за това, какво се случва с такива деца и кои подходи вършат работа, може би защото за тях отговарят държавни агенции, занимаващи се с обгрижени деца, които по различни причини имат нужда от нов дом.
- онова, което самите деца смятат за ефективно. Политиките, стратегиите и програмите, които не се вслушват в техните гласове, рискуват да претърпят неуспех в посрещането на нуждите им. Един скорошен доклад на SCF, в който децата разказват за контактите си с доставчиците на услуги, дава ясни доказателства как проектите могат да подпомагат и едновременно с това да пречат на децата, както и какви са усложненията от това за самите потърпевши^{80 81}.
- онова, което членовете на семейството и тези на детската общност смятат за ефективно. Според нас съществува спешна нужда от политически формулировки, донори и финансиращи организации, които да изискват стратегическите и операционни планове на подпомаганите и финансирани от тях проекти да включват стратегии за мониторинг и оценка и да предприемат проучвания с цел да се запълнят празнините в информацията, нужна за планирането. Важно е също донорите да имат предвид необходимостта от допълнителни ресурси за подкрепа на тези дейности, стига средствата за тях да не бъдат изтегляни от също толкова значими и важни мероприятия.

Определяне на ефективността

При липса на стандартизирани мерки, дефинирането на различните програми, проекти или ежедневни работни практики като ефективни и успешни може да варира. Без съмнение, съществуват пречки пред избирането и одобрението на подходящ критерий за изчисляване на

⁷⁷ Важно е да се отбележи, че изключение прави случаят с възстановяването и реинтеграцията на момчетата жокеи на камили. Виж: http://www.unicef.org/infobycountry/pakistan_27517.html

⁷⁸ Виж “Rapid Assessment of Trafficking in Children for Labour and Sexual Exploitation in Moldova”, ILO/IPEC, 2003.

⁷⁹ Бранд също така подчертава въздействието на сексуалната експлоатация и трафика в пост-конфликтни ситуации, както в Сиера Леоне, където в общността са били разработени ответни механизми. Виж “Innovative Community Based Approaches to Combat Child Sexual Abuse”, S. Brand за Winrock International, Мали.

⁸⁰ Например някои момичета, които не успяват да се реинтегрират заради отношението на техните семейства и общности към сексуалните им действия, разказват, че са били принудени да прибегнат към проституция поради простата причина, че това е единственият начин да се издържат. Така възможността те да се завърнат бременни или с дете се увеличава, “Forgotten Casualties of War, op. cit. p 2.

⁸¹ Виж Save the Children, Children Speak Out, “Trafficking risk and resilience in Southeast Europe” от Zosa De Sas Kropiwnicki, юли 2007, http://www.childtrafficking.com/Docs/riskresilience_0607.pdf

ефективността. Факт е, че без това не могат да бъдат разработени стандартизирани мерки, според които да се определя ефективността.

Ние, както и много други, оценяваме това като особено трудно предизвикателство, защото са необходими отделни набори от критерии за измерване на ефективността на политиките, стратегиите, проектите и програмите, но също така и на относителната ефективност на подходите, използвани в различните стадии на възстановителните и реинтеграционни процеси. Липсата на уеднаквени дефиниции на термини като “възстановяване” и “реинтеграция”⁸², както и на самия термин “ефективност” само увеличава трудността при създаването на нужните критерии. Поради тази причина логичният път напред за момента би бил един мултиорганизационен подход в изграждането на доказателствена основа. Беше предложено и създаването на транспарентна агенция, която да координира и споделя доказателствения материал, както и да създаде този мултиорганизационен подход, възпиран досега от различни професионални и организационни граници.

Съществуват предизвикателства при оценката на относителните мерки, според които се измерва работата по възстановяването и реинтеграцията. Малцина ще оспорят значението на психосоциалната работа в процесите на възстановяване и реинтеграция, както и нуждата от различни психосоциални подходи и идеологии за различните деца в различните стадии на процесите на възстановяване и реинтеграция. Остават неясни обаче основанията, на които са избирани тези определени ориентации и философии.

Не знаем, например, дали общите или специализираните методи са по-ефективни в подпомагането на възстановителния и реинтеграционен процес на децата жертви. През годините голяма част от работата е била извършвана от специалисти с общи познания, които използват общи методи на работа с деца жертви на сексуална експлоатация и трафик. В някои страни с децата се работи в съществуващи отпреди структури. Проекти, създадени за жени, понякога работят с момичета от всички възрасти и дори момчета. Подозираме, че подобни неща се дължат по-скоро на финансови ограничения, отколкото на ефективността на общите подходи⁸³. Да се работи с общи методи по причини, различни от ефективност, може да доведе до липса на ресурси при възприемането на специализирани такива или липса на обучени специалисти, чиито умения и експертиза са необходими за работа с по-дълбоките травматични ефекти на сексуалната експлоатация и трафика. Прикриването на нуждите от по-дълбоки специализирани методи и възприемането на общите такива по независимо какви причини може също да допринесе за несъстоятелното преекспониране на последните.

Не знаем каква е относителната ефективност на базираните на резиланс методи, както и на многото психосоциални такива. Изглежда, преобладаващото мнение е, че има директна връзка между ефективността на методите по отношение на резултатите и обема на изискваните за това ресурси. Всъщност, може би не е точно така. Резилансът при децата е нещо, което заслужава по-сериозно внимание, защото както ни беше посочено, много деца не биха разказали за преживяното от тях, но въпреки това са способни да оцелеят и преминават през възстановителния и реинтеграционен процес, като използват собствените си и социални ресурси чрез

⁸² Виж 11 стр.

⁸³ Както написа един наш респондент: „Ако интервенциите пораждат общи услуги, винаги съществува вероятност специфичните нужди на индивидуални деца да не бъдат посрещнати... от интервенциите и закостенелите програми, които не предлагат достатъчно пространство за гъвкавост, ANNPPCAN, Уганда.

образование, работа, приятелство и т.н.⁸⁴. Възстановяването и реинтеграцията не са задължително прерогатив на професионалните организации. Един от нашите коментатори изказа мнение, че разказът на детето отчасти се явява напомняне, че отделна личност или организация не може да се справи с всичко. В този смисъл ресурсите, които самите деца могат да извлекат от себе си, са важни променливи величини за процеса на възстановяване като цяло.

Докато не съществува доказателствен материал, въз основа на който да се правят сравнения, планиращите ще са принудени да правят “възможно най-добри предположения”, като по този начин има опасност един или друг метод да бъде възприеман само защото е предложен от определени личности или организации или изисква по-малко ресурси или е модерен⁸⁵. Дотогава е неизбежно някои деца да не получават вида или степента на подкрепа, която условията изискват, а средствата да бъдат използвани за програми, които са по-скъпи, отколкото би трябвало да са⁸⁶.

Въпроси, свързани с финансирането

Общоприето е, че при разпределянето на наличните програмни средства трябва да се избира в полза на едно или друго. Смята се, че донорите и финансиращите организации играят главна роля в определянето на продължителността и мащаба на проектите, както и в избирането на методите. Това впечатление се засилва от факта, че финансовите протоколи и решения оказват пряко влияние върху замисъла на програмите и проектите. В този смисъл ние споделяме опасенията на някои от респондентите си, че някои финансови решения не са базирани на каквато и да е стратегия или координация. Критериите за финансиране не винаги взимат под внимание особените характеристики на работата по възстановяване и реинтеграция, а също така и ресурсите, от които програмите и проектите имат нужда, за да бъдат ефективни.

Продължителност на финансирането

Нашите респонденти идентифицираха ограниченията, които фиксираното краткосрочно финансиране налага на дължината на програмата, а следователно и на избора на метод и потенциално на нейната ефективност. Докато краткосрочното или фиксирано в определен период финансиране е подходящо за програми и проекти, които търсят причините за сексуалната експлоатация и трафика, този тип финансиране е неподходящ за онези проекти, които се съсредоточават върху последствията. Това е така, защото този вид проекти работи с конкретни деца и конкретни човешки животи. Те задължително са базирани на доставянето на подпомагащи услуги за процесите на възстановяване и реинтеграция, а те отнемат непредвидимо дълго време. Следователно краткосрочното финансиране не е съвместимо с:

⁸⁴ В момента Фондация ОУК разработва многонационален проект, чийто предмет ще бъде проучване сред децата, семействата и общностите какво спомага за резиланса в контекста на сексуалната експлоатация и злоупотреба.

⁸⁵ Интересен е въпросът до каква степен определени идеологии и групи се превръщат в доминиращи и авторитарни при предлагането на стратегии и мерки.

⁸⁶ „Все повече се налага разбирането, че истинският проблем е свързан с универсалните решения на проблеми, които имат специфични местни характеристики”, “Rethinking Child Protection from a Rights Perspective: Some Observations for Discussion”, A “White Paper”, S. Bissell, J. Boyden, P. Coe.k and W. Myers.

- отговарянето на нуждите на децата; това включва дългосрочни ангажименти от отделни личности и цели организации, както и виждането, че нуждите се променят с времето⁸⁷. По време на възстановителния и реинтеграционен процес децата имат нужда от постоянен и продължителен контакт с онези, които ги подкрепят. Въпреки това респондентите приемат, че доставчиците на услуги не могат да оказват подкрепа за неопределено време и трябва да решат кога дадени услуги трябва да бъдат изтеглени и предложени на други жертви. Това, което ги безпокои обаче е, че преждевременното оттегляне на услуги или прекратяване на подкрепата по време или в края на проекта може да остави у децата дългосрочни отрицателни ефекти и положението да се влоши повече, отколкото е било преди предложената подкрепа. Освен това подобно развитие на нещата би означавало и неуместно изразходване на средства.
- привличането и задържането на високо квалифицирани, опитни и добре обучени специалисти.
- планирането и поемането на дългосрочни ангажименти.

Нива на финансиране

Съществуват и проблеми, свързани с нивата на финансиране. Сериозна тревога поражда конкуриращите се молби за финансиране на всички нива. Един автор например коментира, че включването на семейството и общността в подкрепата на момичета, които са били сексуално експлоатирани, не е постижимо „без международната общност да вложи толкова усилия (и финанси, разбира се) в реинтеграцията на тези момичета в тяхната общност, колкото влага в обезоръжаването на децата⁸⁸“. Също така в рамките на програмата или индивидуалния проект се налага да се избират деца, за чиито нужди специалистите са по-добре подготвени да работят, вместо да се обърне внимание на деца с по-големи нужди от подкрепа. Други пък нямат достатъчно ресурси, за да обърнат внимание на местните особености в по-широкия контекст на сексуалната експлоатация и трафик. Когато не се взимат под внимание, тези особености имат потенциала да обречат на неуспех всяко добро начинание.

Посланието към правителствата, донорите и финансиращите организации е, че подходите при финансиране, както и нивата на финансиране, трябва да бъдат в съгласие с избрания метод. Мнозина вярват, че краткосрочните, фиксирани финансиращи цикли могат да принудят проектите и програмите да изберат подход, който не е най-добрият за работа по възстановяване и реинтеграция. Ние не казваме, че не е добре да се поставят краткосрочни цели, нито определяме по-малко мащабните проекти като неуместни. Това би било неуважително спрямо по-малките организации и агенции с ограничено финансиране и ограничени ресурси. Въпреки това Съветът на Европа затвърждава виждането, че проектите с по-малък мащаб и краткосрочно финансиране, освен ако не са част от по-широка стратегия, не могат сами да посрещнат дългосрочните нужди на децата. Ето и предизвикателството на Съвета на Европа към държавите:

„Това е сфера, която има нужда от финансова всеотдайност и дългосрочно програмиране. Малко държави са отговорили на това предизвикателство. Децата, оцелели и освободили се от сексуална експлоатация, са подкрепяни слабо... от това следва, че тези, които са успели да

⁸⁷ Например „душевното и физическо здраве на децата може да се влоши по време на процесите на възстановяване и реинтеграция“, Анимус, България. Виж също и сайта на SACCS за по-подробна информация по отношение на работата им със сексуално малтретирани деца <http://www.saccs.co.uk/>.

⁸⁸ Forgotten Casualties of War, op. cit. P2.

излязат от порочния кръг, като цяло са оставени да разчитат на собствените си сили и средства⁸⁹.

Ние и нашите респонденти разбираме, че заради натиска да се демонстрира възможно най-добро изразходване на средства повечето финансиращи структури и донори, особено държавите, искат да видят по-бърза възвращаемост, отколкото могат да предложат дългосрочните подходи⁹⁰. Въпреки това в културата и моделите на финансиране има нужда от промени, ако искаме работата по възстановяване и реинтеграция да е адекватно и правилно финансирана. Някои привеждат доводи в полза на създаване на донорски форум⁹¹, който да прави комплексен преглед на текущите финансиращи практики в тази сфера.

Въпроси, свързани с персонала/служителите

Ясно е, че решенията, свързани със служителите, се влияят не само от вижданията за сбора от уменията и експертизата, но и от финансовите условия, наличността на добре обучени и опитни специалисти, както и наличието на обучения за тях. Сред експертизите и уменията, които се взимат предвид, задължително са медицинска, психосоциална, социална работа, консултиране, работа в общността, развитие на общността и познаване на правата на децата. Въпреки това не винаги е ясно какъв точно опит и каква експертиза, освен изброените дотук общи умения, са най-адекватни в ефективната работа с деца жертви на сексуална експлоатация и трафик. Сред предизвикателствата към онези, които планират и управляват проекти, са:

- *окуражаване на служителите да събират всякаква налична информация, протоколи и стандарти, които могат да се използват и да се отразят на работата.*

Имаше изразена тревога, че специалистите могат да започнат да разчитат само на собственото си познание, вместо да научат полезни неща от вече свършената работа, както и да избягват да „преоткриват топлата вода“, когато се разработват нови инициативи.

- *решението комбинация от какви специалисти би била най-ефективна и какви услуги ще бъдат предоставяни от хора, които не са служители.*

Повечето програми за възстановяване и реинтеграция разчитат на професионални агенции и организации за доставянето на специализирани услуги. Въпреки това нивото на експертизата и уменията на привлечените специалисти варират значително в зависимост от това къде е позициониран самият проект и способността на проектите и организациите, предоставящи услуги, да задържат квалифицирани и опитни служители, както и да им предоставят достъп до обучения и обмяна на опит с други специалисти.

- *привличането и задържането на специалисти с нужните умения и опит.*

Това е сериозно предизвикателство за места или проекти и програми, където съществува трудност при намирането на подходящо квалифицирани и опитни специалисти. Според наблюденията на един наш кореспондент, „действителността показва, че в много страни няма нужните специалисти, които да работят с психологическите проблеми и ефектите от

⁸⁹ Виж анализа на REACT-пропуски, предизвикателства и следващи стъпки, PC-S-ES (2005) 5.

⁹⁰ „Донорите не считат проектите, свързани с възстановяване и реинтеграция, за финансово ефективни и оправдани“, ЕСПАТ, Good Practices in Combating Sexual Exploitation: Medical and Psychosocial Training of Service Providers.

⁹¹ Подобен форум беше създаден, за да осъществи координация и съдействие между частните и публичните донори на проучвания в британските университети и работи добре.

сексуалната експлоатация и трафика в дългосрочен план⁹²”. Понякога по необходимост, решенията, свързани със служителите, се въртят най-вече около това как да се използва максимумът на капацитета на професионалиста и наличните професионални услуги, вместо да се гледа какво е необходимо за постигане на максимума на програмната ефективност. Решението е някъде по средата между идеалния екип от специалисти и наличния такъв. То може да се окаже в подписването на по-дълги договори.

- *дали и как да се привличат неспециалисти в доставянето на услуги и неформалната подкрепа за децата.*

Много проекти оценяват положително участието на членове на семейства и общности. Предвид ограничените ресурси може би има смисъл от едно по-нататъшно изследване по отношение на използването на доброволци в работата с деца жертви като подкрепа на онова, което вършат специалистите. Дали самите деца жертви да бъдат включени като ментори обаче, е нещо, което подлежи на внимателно премисляне.

По отношение на включването на членове на общността, отношенията между общността и професионалистите, както и на какъв стадий да се договарят тези отношения, можем да кажем, че това все още е проблемна материя. Съществува реална опасност специалистите да бъдат „спускани” в работата, за да окажат подкрепа, но след приключване на финансирането или когато приоритетите изискват техните умения и експертиза на някое друго място, да бъдат изтегляни, преди общностните структури да са станали достатъчно стабилни. Това важи с особена сила за градските условия, където общностите не са добре очертани.

- *задържането на служители*

Някои респонденти смятат, че текучеството на ключови специалисти е фактор в ограничаването на програмната ефективност. Сред предполагаемите причини са краткосрочните договори и липсата на възможности за развитие на кариерата. Друга причина е рискът от „прегаряне” от прекомерните очаквания към специалистите или пък това, че не е било отговорено на нуждите им от подкрепа.

Обучения и повишаване на капацитета

Проблемите, свързани с обученията и повишаване на капацитета, са свързани с тези за набирането и задържането на специалисти, но заслужават отделно внимание. Заради липсата на време и ограничени финанси, както и поради практическите пречки, които възпират достъпа до професионални обучителни курсове, мениджърите твърде често се оказват принудени да преразпределят задачи и отговорности към служители, чийто капацитет не е достатъчен за това или нямат необходимия опит да се справят с тях. Ние смятаме, че идентифицирането на обучителни нужди е рисков процес, който не винаги се базира на доказателства за конкретни нужди, а по-скоро на това, какво има в наличност.

Съществуват редица предизвикателства, за които нито ние, нито нашите респонденти можем да дадем нужните решения, но ги изброяваме тук с цел да предизвикаме дискусия:

- o Обучителни стандарти

⁹² V. Muntarbhorn, “General Reporteur’s report from the 2nd World Congress against CSEC, Yokohama”, 2002 - в този доклад от общо 21 страници на възстановяването и реинтеграцията е посветена по-малко от една страница.

Всички служители, работещи с деца жертви, трябва да придобият умения, които гарантират недопускането на по-нататъшна вреда за децата. Тази цел може да бъде постигната чрез обучения, организирани от държавата или различни международни организации. Съществуват и други умения, необходими да се работи с деца жертви на сексуална експлоатация и те са доста специализирани. Има ли минимални стандарти за обучение на всички служители, които влизат в контакт с тези деца и би ли трябвало да съществуват такива? Като изключим медиците, психотерапевтите и социалните работници, колко специализирано или общо трябва да бъде едно обучение за служителите?

o Предоставяне на обучения

Коя е най-добрата стратегия за предоставяне на обучения и как може тя ефективно да обхване и обвърже повече структури и организации? Като се имат предвид местните особености и това, че служителите не би трябвало да отсъстват често от работа, кой е подходящият баланс между външното (на друго място) и вътрешното обучение?

o Материали

Какъв принос към обученията и доставката на услуги⁹³ могат да имат наличните наръчници⁹⁴ и указания? Те биха могли да окажат неоченима помощ, макар че някои ще оспорят това с аргумента, че публикациите не са заместители на обученията. Повечето тренировъчни материали и наръчници поради определени причини са написани и предназначени за употреба в определени географски райони или за подкрепа на специфични групи деца. Въпреки това, малко от тях са изрични по отношение на културния контекст на програмите, рамката на съотнасяне към други райони или доказателствената база, на основата на която се пропагандират определени процеси и методи.

Въпреки че няколко международни организации поддържат онлайн библиотеки и издават качествени наръчници и материали за обучение и планиране, не съществува централизиран, достъпен ресурс, съдържащ доказано качествена информация или материали по въпроса за възстановяването и реинтеграцията на деца жертви на сексуална експлоатация и трафик. При липсата на филтриращ механизъм и процес, който да доказва качеството, е много трудно да се открие литература, чиято стойност е гарантирана. Онези, които търсят информация и насоки да открият качествени материали, подплатени с нужните доказателства, биха приветствали една система за скрийнинг на материалите на базата на коментари и мнения на други специалисти, както и директория с материали, която се управлява от такива специалисти. Това естествено поставя въпроса кой ще преглежда новите и вече съществуващи материали и ще управлява тази директория.

Важен е и въпросът доколко достъпни са ключовите документи и наръчници. Превеждането на тези документи на езиките на държавите, в които се работи, би помогнало да се разпространят добрите практики, както и да се подобри трансфера на умения, получени в една част на света към друга. Това би намалило и дублиращите се опити в сферата.

Нагласи и светогледи

⁹³ Двама от нашите респонденти, отговорни за проекти в Африка, споделят, че не разчитат на публикации, за да разработват и развиват политики и практики, а се уповават на собствените си знания и опит, както и на местното познание.

⁹⁴ Виж списъка с наръчници и насоки в Анекс Б.

Един от най-предизвикателните аспекти на работата в тази сфера с деца жертви, който също така е и ключов по отношение на ефективността на проектите и програмите, е свързан с ценностите, нагласите и светогледа вътре в семействата, в общностите и сред професионалистите. Предизвикателството се състои в това, че заради местната културно доминираща ценностна система и морален код отделни лица, семейства и цели общности биха могли да имат негативни мнения и нагласи по отношение на децата жертви на сексуална експлоатация и трафик, както и към онези, които подкрепят тяхното възстановяване и реинтеграция. Също така, те биха могли да имат определени схващания за детството и живота на възрастните, за културата на общността като цяло и за ролята на семейството в отглеждането на децата, които намаляват изгледите за успех на програмата.

Целеви и общи доставки на услуги

Един от идентифицираните проблеми с важно значение е дали програмите за възстановяване и реинтеграция няма да бъдат по-добре осъществени чрез по-общата форма на доставката на услуги, свързани със закрилата на детето, отколкото чрез специализираните и целеви доставки. Вече отбелязахме, че броят деца, който влиза в контакт с агенциите и организациите, е малка част от общия брой на жертвите. Съществува изразена загриженост, че стигмата и срамът, асоциирани с това да си жертва на сексуална експлоатация и трафик, може да възпре децата, а и техните семейства да разкажат преживяванията си. Така те няма да получат нужната помощ и подкрепа. Дали един метод с по-широко приложение би могъл да се справи с този проблем, е въпрос, който изисква значително по-нататъшно проучване.

Въпроси, свързани със замисъла и разработването на програми и проекти

Други предизвикателства, които заслужават внимание и имат отношение към замисъла и разработването на политики, проекти и програми, са:

- *Управление на съревноваващите се цели и приоритети на правителството, донора и хората, работещи по проекта*

Независимо колко ясни са координационните механизми на хартия, когато се включат много организации/агенции или групи от доставчици на услуги, управлението на комуникацията, очакванията и предотвратяването на изгубване на фокуса върху ключовия принцип, че правата на детето и неговите най-добри интереси са от първостепенно значение⁹⁵ от страна на някоя от заинтересованите страни, се превръщат в сериозни предизвикателства.

- *В стратегиите и програмите се взимат предвид особеностите на общностите*

Например стратегиите и програмите, предназначени за селски райони ще изглеждат много по-различно от тези, които са предназначени за градската обстановка⁹⁶.

- *Постигане на последователност или стандартизирани практики на работа*

⁹⁵ Смята се, че НПО са в по-добра позиция да се грижат за жертвите и да се фокусират върху техните нужди, докато по-големите организации и правителствени структури вероятно ще бъдат по-заинтересовани от целите и изискванията на донора, т.е. ще действат според проекта. Това може да доведе до сблъсъци, Регионални Антитрафик Програми в Западните Балкани, SIDA.

⁹⁶ Регионалният проект за образование и рехабилитация на деца, които са уязвими от сексуална експлоатация и трафик в Санджонг посочва трудностите при работа в селски райони.

Изводи

Основното ни заключение е, че макар според мнозина проблемът да се корени в наличието на твърде малко специалисти, които не могат да посрещнат всички нужди от възстановяване и реинтеграция на деца жертви на сексуална експлоатация и трафик, има и друга причина за неуспехите. Това е почти неизползваният досега капацитет за възстановяване и реинтеграция на деца жертви вътре в общностите, семействата и в самите деца. Следователно политиките и стратегиите за устойчива борба със сексуалната експлоатация могат да се базират на насочването на повече усилия и финансиране към отключване на този потенциал. Разбира се, преосмислянето на политиките и развиването на стратегии на основата на доказателствен материал изисква време. Време ще отнеме и преработването на плановете за научаване и тестване на различните методи.

Междувременно ние сме съгласни с нашите респонденти, че количеството и качеството на предлаганите на оцелелите деца подкрепа и грижи варира в значителна степен. Съществуват сериозни пукнатини в тези сфери, на които е необходимо да се обърне внимание. Също така ние смятаме, че единственият ефективен начин, по който могат да се решат тези проблеми, е чрез съвместните усилия и диалог между ключовите играчи, като започнем от специалистите, разработващи политики и стратегии, до тези, които работят по замисъла на програмите и проектите, доставчиците на специализирани подкрепящи услуги, семействата и общностите на децата жертви, както и самите деца.

Тъй като целта на този доклад е да провокира дебат и дискусия с мнения по отношение на повишаване на ефективността на възстановителните и реинтеграционни програми и стратегии, нашите подробни изводи са свързани преди всичко с проблемите, на които трябва да се обърне внимание, ако искаме възстановителните и реинтеграционни програми да бъдат по-ефективни и да достигнат до повече деца, които биха могли да се възползват от тях. Не се опитваме да пренебрегваме или умишлено да отбягваме настоящите опити за справяне с тези проблеми, нито да критикуваме добрата работа, извършена през годините в различни точки на света в подкрепа на децата жертви. Просто връщаме читателя към Глава 4 и формулировките, дадени там, по отношение на това кои проектни или програмни компоненти се считат от работещите в тази сфера за възможно най-ефективни при подкрепата на децата и техните семейства в процесите на възстановяване и реинтеграция и каква е ролята на общността в тези процеси.

Вярваме, че на изброените от нас по-долу проблеми е нужно да се обърне сериозно внимание. Там, където е подходящо, сме предложили и възможни действия за стимулиране на дискусията.

Изграждане на доказателствена база

Специалистите, разработващи политики, онези, които планират програмите, и донорите да приемат и насърчават повече и по-добра информация за:

сотношението между децата жертви, които в момента получават подкрепа, и размера на непосредствените нужди от възстановителни и реинтеграционни програми в точно определени райони и за точно определени групи деца. **Препоръчителни действия:** да се съберат изходни данни .

програмната ефективност: Достоинствата и ползите от различните методи и концепции⁹⁷, а също така и доколко са подходящи те за работа с определени групи от деца жертви. Един по-обстоен подход за измерване на програмната ефективност би донесъл информацията, нужна за планирането и взимането на решения. **Препоръчителни действия:** Оценката и измерването на въздействието да бъдат включени в плана и финансовата рамка на проекта.

- Методите, използвани при възстановяване и реинтеграция, които самите деца, техните семейства и общности считат за ефективни.

Стратегии за финансиране

Съществува разбираема нужда от по-координиран и стратегически подход при финансирането на проекти и програми, а за да се повиши ефективността са необходими:

- повече проектни ресурси.
- финансирани програмни периоди, които да са съвместими с програмните цели, за да се постигне максимална ефективност. Например, както възстановителните, така и реинтеграционните програми имат нужда от по-дългосрочно финансиране, за да бъдат напълно ефективни.
- програмното финансиране да е достатъчно гъвкаво, за да се отчете фактът, че децата се възстановяват и интегрират в семействата и общностите за различни периоди от време и за да се позволи на специалистите да изпълнят ангажиментите си към тези деца.

Информация и ресурсни мрежи

Една централизирана директория за програми, проекти и контакти с ключови специалисти, близка до тези, които вече съществуват в определени региони⁹⁸, би подобрила комуникацията и обсега на обмяна на информация между организациите на международно ниво.

По същия начин една централизирана информационна и ресурсна платформа под формата на уебсайт, която съдържа най-подходящите документи и материали на съответните езици, би улеснила намирането на качествени източници на информация и материали за обучения⁹⁹. Въпреки че съществуващите съдържат подходящи материали¹⁰⁰¹⁰¹, ние не смятаме, че в момента някой от тях действа като център за оповестяване на ключова информация, движен от координирани усилия. Съществуването на такъв център не само ще помогне на донорите и участниците във формирането на политики и проекти, но ще намали дублирането на проекти и риска от по-ниско качество или остарели източници, които имат неблагоприятно влияние.

Препоръчителни действия: Заинтересованите страни си сътрудничат и обмислят:

⁹⁷ Като например концепцията за резиланс.

⁹⁸ Например Childscope: <http://www.childscope.net/2006/httpdocs/index.php?sw=2>.

⁹⁹ Виж например потенциала на уебкастовете в обученията, свързани със сексуалната експлоатация и трафика на адрес: <http://www.cadamedia.com/mchcom/archivedWebCastCaptionDefault.asp?ahid=1007>

¹⁰⁰ Например Terres des Hommes, www.childprotection.org.

¹⁰¹ Уебсайтът Children at Risk на Съвета на Балтийските Държави работи като общ център за инициативи, свързани с децата в риск в региона. Това е добър пример как един уебсайт може да разпространява и споделя информация, да представя материали и програми за обучения, да окуражава дискусии по различни въпроси, а също и обмяната на добри практики.

1) общ оценъчен процес за по-голяма сигурност на качеството; 2) процеси за управление и финансиране на централизиран ресурс на информация; 3) кой ще стопанисва този ресурс.

Дизайн на програмата

Онези, които разработват програми и проекти, както и донорите, трябва да отчитат:

- *демографските данни при децата жертви*

Особено внимание заслужава пренебрегването на момчетата жертви.

- *културния и географски (селски или градски) произход на децата жертви*

- *вижданията и преживяванията на децата по отношение на това, което е ефективно*

Трябва да се преосмисли и евентуално увеличи ролята на децата, доброволците и менторите в доставката на услуги.

- *вижданията на семействата и общностите*

Културните различия, политическата ситуация в района и традиционните практики трябва да бъдат разпознавани и ценени. Би трябвало при разработването на плановете за практическото изпълнение на проекта да се има предвид участието на подходящи членове на общността¹⁰².

- *нуждите от специалисти и услуги*

Липсата на подходяща експертиза и умения сред ключовите служители, както и липсата на достъп до доказано качествени обучения, имат потенциала сериозно да ограничат ефективността на програмите. Тези фактори представляват голяма пречка пред размера и броя на проектите, които действат там, където има съществени нужди. Например, съществува осезаема липса на специалисти (и следователно програми), които могат да доставят психосоциални и терапевтични услуги. С това е свързана и нуждата от повече специализирани обучения за практикуващи специалисти или по-добър достъп до наличния обучен персонал.

- *нуждите от подкрепа за служителите*

Стратегиите за задържане на специалисти би трябвало рутинно да включват и психологическа подкрепа за служителите¹⁰³.

Въздействие върху политиките

Държавите трябва да бъдат окуражавани не просто да посрещнат своите ангажименти по утвърждаването на националните плановете за действие, но също така да предоставят необходимата подкрепа при прилагането им на практика, както и да мониторират прогреса.

Увеличаване на капацитета и устойчивостта

Съществува значително пространство за повече междуорганизационно, регионално и трансгранично сътрудничество при разработване на стратегии за устойчиво развитие на проекта и подходи за увеличаване на капацитета.

Препоръчителни действия: Заинтересованите страни сформират специализирани форуми и поемат отговорността да препоръчват стратегии и плановете за действие.

¹⁰² Oasis Centre в Бенин отчита важността на традиционните практики.

¹⁰³ Regional Counter Trafficking Programmes in the Western Balkans. IOM. P70.

Препоръки

Натоварени сме със задачата да дадем конкретни препоръки как Фондация ОУК би могла да използва информацията в този доклад, да поощри и подкрепи по-нататъшното развитие на мерките за възстановяване и реинтеграция на децата, станали жертви на сексуална експлоатация или трафик. Като отправяме тези препоръки, ние сме наясно, че ролята на ОУК не е директното разработване, развиване и подкрепа на мерки, политики, програми и проекти. Вече има достатъчно агенции и организации, които активно се занимават с тези неща и си вършат работата добре. Нашите основни препоръки към Фондация ОУК са следните:

- Да използват този доклад като основа за бъдеща дискусия по отношение на това как най-добре да се подчертае важността на възстановителните и реинтеграционни процеси за децата жертви на сексуална експлоатация или трафик.
- Да събере основните играчи със задача да се обединят около стратегия за по-нататъшен диалог по проблемите, повдигнати в този доклад, особено онези, които са свързани с финансирането на възстановителните и реинтеграционни програми и мащаба на мултиорганизационната работа.
- Да използва стратегията си за финансиране, за да продължи да поощрява взаимодействието между организации и добрите практики при разработването и практическото осъществяване на програмите. Ако желае, фондацията би могла да отчете някои от препоръките в този доклад при прилагане на критериите си за финансиране, например подълга проектна цикличност и рутинна оценка на размера на въздействието. Фондацията също така би могла да вземе предвид различните подходи, за да използва максимално потенциала (вероятно чрез подкрепата на пилотни проекти) на възможността за включване на деца, семейства и общности в проекта под формата на ментори и доброволци при разработването и осъществяването на възстановителните и реинтеграционни мерки.
- Да поощрява проекти, които черпят от детските гледни точки и преживявания, свързани с инициативи по възстановяване и реинтеграция, особено по отношение на това „какво върши работа“.
- Да помислят за създаването на грант, който да развие познание и създаде схема за по-нататъшен образователен процес по въпросите на възстановяването и реинтеграцията. Да се създаде план за действие и механизми, които да позволят на заинтересованите страни да доразвият и следват горепосочената схема. Като имаме предвид тематиката, тази схема би трябвало да съдържа развитие на:
 - Схема за мониторинг и оценка, както и споделени ресурси, които да подкрепят дейностите по мониторинга и оценката;
 - Насоки по планиране на ефективността;
 - Трансферни възможности за научаване и придобиване на опит;
 - Механизми, които позволяват непрекъснат диалог между отделните заинтересовани страни;
 - Доказано качествени стандарти и механизми;
 - Начални обучителни и последващи стратегии за професионално развитие на служителите;

- Стратегии за осигуряване на подкрепа и посрещане на нуждите на служителите;
- Стратегии за повишаване на капацитета, както и дейности, които взимат предвид сензитивността на езика, културата и пола;
- Стратегии за привличане и въвличане на професионалисти, както и за включване на членове на семейството и общността в непрекъснатото развитие на схемата за обучение и научаване.

По наше мнение Фондация ОУК е в добра позиция да използва тези и други начини, за да насърчава кохерентните и ефективни международни опити за разширяване и подобряване на програми, свързани с възстановяването и реинтеграцията на децата жертви на сексуална експлоатация и трафик. В този смисъл Фондацията може да има централна роля във фасилитирането на развитите на стратегическа рамка, която да координира действията на ключови организации и лица и поощрява внедряването на най-подходящите политики, програми и проекти. Като един добре дошъл страничен резултат от тези действия ще имаме повишаване на информираността (спрямо днес) по отношение на важността на тази работа в международен аспект.

Анекс А

Молба за съдействие и ключови въпроси

20 септември 2007 г. Единбург, Шотландия

Уважаеми колеги,

Възстановяване и реинтеграция на деца жертви на сексуална експлоатация и трафик

Бях упълномощен от Фондация ОУК да направя преглед на възстановяването и реинтеграцията на деца, преживели сексуална експлоатация и/или трафик. Проектът е предприет в контекста на член 39 от Конвенцията за правата на детето, която изисква от правителствата да предприемат мерки за съдействие и подкрепа на физическите и психологическите възстановяване и социална реинтеграция на децата жертви на злоупотреби и експлоатация. Някои от вас вече знаят, че съм работил в тази сфера и преди - за ОУК и Съвета на Европа.

Това е амбициозен проект. Досега фокусът в сферата на сексуалната експлоатация и трафика беше предимно върху превенцията и закрилата на детето. Що се отнася до това каква информация за възстановяването и реинтеграцията достига до политиките и практиката, може да се каже, че е извършена много малко работа. Основните цели на този преглед са да се дадат:

- Общ поглед върху ключови документи и литературни източници.
- Предварително твърдение по отношение на това, кои са най-ефективните програмни и проектни компоненти, които подпомагат децата и техните семейства по време на възстановителния и реинтеграционен процес.
- Предварителни принципи и насоки за онези, които разработват политики, както и за практиците, за да може информацията от практиката навременно да бъде отразявана в политиките.
- Задълбочено вникване в ролята на семейството и общността във възстановителния и реинтеграционен процес.

Можете ли да ни помогнете?

Искаме да съберем възможно най-много информация за ограничения период от време, с който разполагаме, за да завършим това упражнение. По-конкретно бихме искали да знаем:

- Какви ключови литературни източници и документи стоят в основата на развитието на проектите и политиките?
- Какви политики и проекти има, които са свързани с възстановяването и реинтеграцията на деца, станали жертва на сексуална експлоатация и/или трафик?
- Кое прави проектите, свързани с възстановяването и реинтеграцията на деца, станали жертва на сексуална експлоатация и/или трафик ефективни?
- Колко важни са семействата и общностите за успеха на процеса на възстановяване и реинтеграция?

- С кого бихме могли да се свържем, за да обсъдим темите на този одит в по-сериозна дълбочина?

Ще ви бъдем признателни, ако можете да ни помогнете чрез електронни писма или телефонни обаждания с отговори на приложените въпроси.

Разбира се, ние ще сме много радостни, ако получим коментари по темата, както и информация, на която смятате, че не сме обърнали достатъчно внимание или не сме поискали изобщо. Също така ще сме благодарни, ако препратите това писмо на някой друг, за който смятате, че би могъл да ни съдейства.

От този момент до ноември ще се свържем и с малка група респонденти по електронната поща или телефона, за да намерим отговори на още няколко въпроса.

Как да се свържете с нас?

Пишете ми на asquith48@blueyonder.co.uk или се обадете на телефон +44 131 447 3012. Документи на хартия и други материали можете да изпращате на адрес:

Prof. Stewart Asquith

5 Riselaw Terrace

Edinburgh

Scotland, UK

EH10 6HW

Елспет Търнър ще ми съдейства по този проект, така че може да отговори на обажданията ви или да се свърже с вас и да поиска повече информация. Можете да се свържете с Елспет на телефонния номер, посочен по-горе, или на elspeth52@blueyonder.co.uk

Нашата цел е да допринесем към вече наученото по отношение на позитивните и ефективни програми за възстановяване и реинтеграция на деца, станали жертва на сексуална експлоатация и/или трафик. Оценяваме всяка информация на тази тема, която вие бихте споделили с нас. Вашите мнения и гледни точки ще бъдат пазени като поверителна информация, а ако искаме в нашия доклад да цитираме пример за ефективна практика, ще търсим вашето разрешение за това.

Бихме били благодарни, ако изпратите вашите документи на хартия, чрез електронната поща или под формата на уеб линк. За да успеем да се справим с количеството работа, искаме да ви помолим да изпращате само актуална информация не по-стара от 5 години. Нашият работен език е английският, но това не бива да ви спира да изпращате информация и на други езици.

Благодарности за вашата подкрепа.

Подпис: Професор Стюърт Аскуит

UHI Centre Of Rural Childhood, UHI Millennium Institute <http://www.uhi.ac.uk/home>

Ключови въпроси

По отношение на сексуалната експлоатация и трафик

- Какво разбирате под „възстановяване“?
- Какво разбирате под „реинтеграция“?
- На какви литературни източници и документи се опира вашата работа по възстановяването и реинтеграцията? *(би било полезно да предоставите уеб линкове към публикации или документи, ако такива съществуват)*
- Знаете ли за съществуването на възстановителни и реинтеграционни програми? Ако да, можете ли да посочите и опишете такива? *(би било полезно да изпратите брошури, листовки или описания на проекти, ако имате такива)*
- Кое прави програмите и проектите ефективни в процеса на възстановяване и реинтеграция?
- Как общностите могат да допринесат или да бъдат подпомогнати да допринесат за ефективността на възстановителните и реинтеграционни програми?
- Как семействата могат да допринесат или да бъдат подпомогнати да допринесат за ефективността на възстановителните и реинтеграционни програми?
- Кои са факторите, които пречат на ефективността на програмите за възстановяване и реинтеграция?

Ако желаете, бихме могли да дискутираме тези теми и по телефона.

Анекс Б

Литература и ресурси

Въведение

Това не е комплексен преглед на ключовите литературни източници и други ресурси, свързани с възстановяването и реинтеграцията на деца, които са станали жертви на трафик или сексуална/търговска експлоатация. Материалите, свързани основно с възстановителните и реинтеграционни програми, са сравнително малко. Въпреки това много от документите, използвани от хората, които работят с тези групи деца, са включени в по-общи, нерамкирани възрастово материали, свързани или с трафика, или със сексуалната експлоатация, както и в специализирани публикации и ресурси в сферата на психосоциалните терапии. Този списък се основава на наличната електронна и публикувана литература, както и на респондентските мнения по отношение на това кои литературни източници и ресурси са били най-полезни.

Много респонденти цитират като основни източници на насоки и информация публикациите на големи световни организации (UNICEF, ECPAT, IOM, ILO) или по езикови или други причини, коренящи се в контекста на процесите на възстановяване и реинтеграция, различни регионални и национални мрежи. Много от тях цитират различни международни дефиниции и протоколи, които са добре документирани в тази сфера. Тях не сме ги изброявали.

Насоки, наръчници и обучителни източници

Много от ресурсите, изброени в тази част, не са предназначени специално за децата, станали жертви на сексуална експлоатация и/или трафик, но въпреки това съдържанието им е подходящо за целта.

Advisory Board Foundation, *The Care Continuum for Child Abuse and Neglect: A Physicians guide*, Bernadette J Madrid, Manila, 2001

Accion Por Los Niños, *Manual De Intervencion Sobre El Abuso Y Explotacion Sexual Para Las Defensorias Municipales Del Niño*, Peru, 2003

Animus Association/La Strada, *Life Skills Manual*

Animus Association/La Strada, *Psycho-Social Rehabilitation and Socio-Economic Reintegration of Children Victims of Trafficking in Human Beings and Other Worst Forms of Child Labour*

Anti Slavery International, *Protocol for Identification and Assistance to Trafficked Persons and Training Kit*, 2005,
www.antislavery.org/homepage/.../PDF/Protocoltraffickedpersonskit2005.pdf

BICE, *Tratamiento Del Abuso Sexual Infantil Teoria Y Practica*, by Batres Mendez, Gioconda, in *Violencia Sexual Contra Niñas, Niños Y Adolescentes. Propuestas De Intervencion*, Uruguay, 2002

BlinN/Oxfam/Humanitas/CHANGE Anti-trafficking Programme, *Good Practices on (Re) integration of Victims of Trafficking in Human Beings in Six European Countries*, 20031
[http://www.blinn.nl/docs/Good%20practices%20on%20\(re\)integration%20of%20victim%20of%20trafficking%20in%20human%20beings%20in%20six%20European%20countries.pdf](http://www.blinn.nl/docs/Good%20practices%20on%20(re)integration%20of%20victim%20of%20trafficking%20in%20human%20beings%20in%20six%20European%20countries.pdf)

BSR CACVT, *Comprehensive Assistance to Children Victims of Trafficking – Training programme*, Lars Loof (ed) June 2007 (5 Modules: 1. Protective care of Children and Young Persons being trafficked; 2 Psychological Assistance to Child Victims of trafficking; 3. Children’s participation in shaping their own context; 4. Networking and Family work with Children and Young persons Victims of trafficking; 5. Reintegration into old environment or integration into new context.

BSR CACVT, *Video Training Course on the rehabilitation of children who have been sexually abused*, by Lars Loof, 2005 (На руски език)

ECPAT International, *The Psychosocial Rehabilitation of Children who have been Commercially Sexually Exploited: A Training Guide*, by Stephanie Delaney and Colin Cotterell, Bangkok, Thailand, (2005), <http://www.ecpat.net/eng/index/asp>

ECPAT Europe Law Enforcement Group Programme against trafficking in children in Europe for sexual purposes/ECPAT International; *Combating The Trafficking In Children For Sexual Purposes - A Training Guide*, Amsterdam, Netherlands, 2006 ISBN 90-74270-22-0
http://www.ecpat.net/eng/pdf/Trafficking_FAQ.pdf

ECPAT International, *The Psychosocial Rehabilitation of Children who have been Commercially Sexually Exploited: Self Study material for Carers*, by Stephanie Delaney and Colin Cotterell, Bangkok, Thailand 2005, <http://www.ecpat.net/eng/index/asp>

EUESF/ Equal Community Initiative EQUAL, *HEADWAY, Improving Social Intervention Systems for Victims of trafficking*, (2007), ISBN: 978-89-92012-6-8
<http://www.lastradainternational.org/lisidocs/319%20Headway%20Project.pdf>

Fietz, Christa, *Tratamiento Corporal Para Niños Y Jovenes Abusados Sexualmente: Manual De Tecnicas Trabajo Grupal: Social Terapeutico*, Chile, 2001

Fundacion Anar /Cometa, *El Estado Y La Sociedad Civil En La Prevencion, Atencion Y Rehabilitacion En Los Casos De Abuso Sexual Infantil: Propuestas Y Discusion*, Peru 2004

Fundação Orsa/ Criança E Vida, *Tratamento Psicoterapeutico Para Crianças, Adolescentes E Familia Em Situação De Violencia Sexual*, by Miyahara, Rosemary Peres; Mattos, Gisela Oliveira, in *Compreendendo A Violencia Sexual Em Uma Perspectiva Multidisciplinar*, Brasil, 2004

Free the Slaves, *Physical and Mental Health aspects of Rehabilitation Children Freed from Slavery*, by Judith Hyde and Kevin Bales, 2006
www.childtrafficking.com/Docs/hyde_bales_06_pamhaorcff_slavery.pdf
42

GTZ/ Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, Health Education and Social Protection Division, *Quality Standards for Protecting Child victims of Commercial Sexual Exploitation*, 2007 (На английски език)
www.gtz.de/de/dokumente/en-qualitystandards-study-2007.pdf

ILO/IPEC, *The Psychosocial Rehabilitation of Children withdrawn form Trafficking and other worst forms of child labour*, 2007, ISBN 978-973-8942-219,
http://www.lastrada.md/publicatii/ebook/ILO_IPEC_Manual_on_Psycho_Social_Rehabilitation.pdf

ILO/CPCR, *Rehabilitation of the Victims of Child Trafficking: a Multidisciplinary approach*, 2006
<http://www.ilo.org/public/english/region/asro/bangkok/library/download/pub06-05.pdf>

ILO, *Child-friendly Standards & Guidelines for the Recovery and Integration of Trafficked Children* 2006
<http://www.ilo.org/public/english/region/asro/bangkok/library/download/pub06-04.pdf>

ILO, *Good Practices in Asia: Prevention and Rehabilitation*, 2006
<http://www.ilo.org/public/english/region/asro/bangkok/library/download/pub06-06.pdf>

ILO/IPEC, *Trafficking in Children for Labour and Sexual Exploitation in the Balkans and Ukraine: Manual for rapid assessment*, 2004
www.humantrafficking.org/publications/172

ILO/IPEC, *Prevention and Reintegration Programme to Combat Trafficking of Children for Labour and Sexual Exploitation in the Balkans and Ukraine, Phase 1: Identification and a strategy for Concerted Action*, 2004
www.ilo.org/iloroot/docstore/ipec/prj/pd/P34002240001pd.doc

ILO/IPEC, *Creating a Healing Environment Volume 1, Proceedings: Psycho-social Rehabilitation and Occupational Reintegration of Child Survivors of Trafficking and other worst forms of child labour*, John Fredricks (editor) ISBN 92-2-113560.
www.lastrada.md/.../ILO_IPEC_Manual_on_Psycho_Social_Rehabilitation.pdf

ILO/IPEC, *Creating a Healing Environment, Volume II, Technical papers: Psychosocial Rehabilitation and Occupational Reintegration of Child Survivors of Trafficking and Other Worst Forms of Child Labour*, John Fredricks (редактор), 2002

ILO/IPEC, *Specialised Training Manual on Psychosocial Counseling for Trafficked Youth: Handling the trauma of sexual exploitation*, by Mark Jordans, Kathmandu, Nepal, 2002
www.ilo.org/public/libdoc/ilo/2002/102B09_404_engl.pdf

IOM, *Counter-trafficking and Protection modules* (международен обучителен инструмент, цитиран от наш респондент)

43

IOM, *Handbook on Direct Assistance for Victims of Trafficking*, 2007, ISBN 978-92-9068-371-1,
www.iom.int/jahia/Jahia/cache/offonce/pid/1674?entryId=13452

IOM, *The Mental Health Aspects of Trafficking in Human Beings*, 2006, ISBN 92-9008-194-2,
www.iom.int/jahia/Jahia/cache/offonce/pid/1674?entryId=12261

IRC, *Psychosocial care and protection of children affected by armed conflict and other disasters*, (1999 ревизиран през 2005 от мултиорганизационната работна група по 'Separated Children'),
<http://www.theirc.org/resources/IRCPsychosocial-Guidelines-and-Principles-Mariesrev-may-06.pdf>

IRC, *Working with Conflict affected children and Adolescents: Community-based reunification and reintegration of separated children in post conflict Rwanda*, 2003
www.childtrafficking.com/Docs/irc_2003_reunification_and.pdf

MOLSA Ethiopia, *Operational manuals/guidelines on the prevention and rehabilitation of people exposed to social evils.*

OIM/ Direccion General De Atencion Y Asistencia A La Victima, *Victimologia Hoy: Estrategia Frente A Nuevas Modalidades Delictivas in La Responsabilidad Del Estado Frente A Las Victimas Del Delito*, by Freixas, Eugenio, Argentina, 2006

OIM/Cono Sur, *Valija De Materiales Didacticos Para La Lucha Contra La Trata De Personas En Argentina (3 volumes)*, Argentina, 2006

Oim/Cono Sur/ Proyecto Fointra, *La Trata De Personas: Una Introduccion A La Problematica*, **Argentina**, 2006

Oim/Cono Sur, *Asistencia A Personas Victimas De Trata De Personas Medidas De Seguridad*, **Argentina**, 2006

Oim/Cono Sur, *Genero Y Trata De Personas: Valija De Materiales Didacticos Para La Lucha Contra La Trata De Personas En Argentina*, Argentina, 2006

Oim/Cono Sur, *Asistencia Directa A Victimas De Trata De Personas: Valija De Materiales Didacticos Para La Lucha Contra La Trata De Personas En Argentina*, Argentina, 2006

OIM/IPEC, *Título Ubicacion De La Experiencia De Trabajo* by Mejia Navarrete, Ada Ysela in *El Regreso A Casa. La Reinsercion Social En Un Programa De Proteccion Para Niñas Y Adolescentes*, pp 33-47, Peru, 2003

PLANET ENFANT, '*Guidelines for the operation of care facilities for victims of trafficking and violence against women and girls: rationale, basic procedures and requirements for capacity building*' by John Fredricks, Kathmandu, Nepal, 2005, http://www.childtrafficking.com/Docs/planete_enfants_2005_guidelines_for_the_operation_of_care_facilities_20060223.pdf

Save the Children, *Responding to Child Trafficking: An introductory Handbook to Child rights-based Interventions Drawn from Save the Children's experience in South Eastern Europe*, by Galit Wolfensohn, Tirana, 2004. <http://www.ncjrs.gov/spotlight/trafficking/publications.html>

UNESCAP, *HRD Course on Psychosocial and Medical Services for Sexually Abused and Sexually Exploited Children and Youth*, module 5 (Psychosocial assessment and treatments issues), Module 6 (practical approaches to the provision of psychosocial recovery and reintegration services) and Module 7 (the challenges of care-giving) www.unescap.org/esid/hds/sexual/gmsprog.asp

UNICEF, *Reference Guide on Protecting the Rights of Child Victims of trafficking in Europe*, by Mike Dottridge, 2006, www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Child_Trafficking1-13.pdf

UNICEF, *Guidelines for Protection of the Rights of the Child Victims of Trafficking in Southeastern Europe*, 2003 www.seerights.org/data/reports/Reports/UNICEF_Guidelines_Trafficking_Final_May03.doc

UNICEF, *Guiding Principles for the psychosocial programmes for Children*, New York, USA, 1998

UNICEF/Terre des Hommes/Save the Children and others, *Manual for Programme Directors and Country Directors on basic Monitoring and evaluation strategies for psychosocial programming*, (in draft – referred to in Fall 2007 Newsletter of Programme on Forced Migration and Health, Columbia University, [Http://forcedmigration.columbia.edu](http://forcedmigration.columbia.edu)

UNICEF/ AusAID, *Basic Training on Psychosocial Interventions for street children service providers: A trainers Manual*, National Project on Street Children, Manila, Phillipines, 1997

UNICEF/ AusAID, *Handbook for Social Workers and Psychologists on Psychological Case Management Process*, National Project on Street Children, Manila, Philippines, 1997

UNICEF/ IIN, *Diagnostico Experiencias Exitosas En Areas De Recuperacion Y Reintegracion De Niños, Niñas Y Adolescentes Victimas De Explotacion Sexual Comercial De La Region Centroamericana* by Ramos, Maris Aracely, Paper to Congreso Gubernamental Regional Sobre Explotacion Sexual Infantil (7-9 December, 2001), Montevideo, Uruguay, 2001

USAID/ICMPD, *Listening to Victims*, by Rebecca Surtees, 2007
http://www.anti-trafficking.net/fileadmin/IIMSdocuments/ICMPD/TRM/TRM_Listening_to_Victims.pdf
45

USAID & Academy for Educational Development Regional Action Forum/ South Asia Regional Initiative /Equity Support Programme, Minimum standards of Care and Support for the Victims of trafficking and other forms of violence in South Asia, 2006 http://www.unicef.org/ceecis/0610-Unicef_Victims_Guidelines_en.pdf

US Department of Health and Human Services, *Rescue and restore Campaign Toolkits*, http://www.acf.hhs.gov/trafficking/campaign_kits/index.html

WHO, *Guidelines for medico-legal care for victims of sexual violence*, 2003

WHO *Ethical and Safety Recommendations for Interviewing Trafficked Women* (www.who.int/gender/documents/en/final%20recommendations%2023%20oct.pdf)

Публикации, доклади от проучвания, документи от конференции и събрания

Life After Reintegration: The Situation of Child Trafficking Survivors
www.humantrafficking.org/combating_trafficking/reintegration

Action pour les Enfants, Street-Based Child Sexual Exploitation in Phnom Penh and Sihanoukville: a profile of Victims, by Katherine Keane, October 2006

Ager, Alastair, Boothby, Neil, Wessells, Mike, “*The use of consensus methodology in determining key research and practice development questions in the field of intervention with children associated with fighting forces*”, in *International Journal of Mental Health, Psychosocial Work and Counselling in Areas of Armed Conflict*, Volume 5 issue 2.

Animus Association” Foundation, the International Organization for Migration (Ukraine & Moldova), La Strada (Czech Republic), On the Road (Italy), Pagasa (Belgium) and

Poppy Project (UK), *Stolen smiles: a summary report on the physical and psychological health consequences of women and adolescents trafficked in Europe*. (London School of Hygiene and Tropical Medicine, authored by Cathy Zimmerman, Mazeda Hossain, Kate Yun, Brenda Roche, Linda Morison, and Charlotte Watts. Partners in the project.

Animus Association” Foundation, Bulgaria Foundation, Vitosha Research, *Children Speak out: risk factors and factors of persistence regarding child trafficking in South-Eastern Europe* – English version in print

Animus Association Foundation supported by the European Community, *Violence and its Victims*,

Animus Association” Foundation/La Strada Bulgaria *Trafficking in Women: Questions and Answers*
46

Circe Project, *Innovative Community Based Approaches to Combating Child Sexual Abuse*, by Brand, Saskia Sierra Leone, 2007

Bjerkan, L. A Life of One’s Own. Rehabilitation of victims of trafficking for sexual exploitation. Fafo-report 477, 2005

BSR, Report from the Expert meeting on Building Competence and Capacity on Care, Rehabilitation and reintegration of children and young persons Victims of Trafficking in the, Lars Loof, (editor), Kiev, April 2005,

Bump, Micah and Duncan, Julianne, *Conference on Identifying and Serving Child Victims of trafficking* ‘ International Migration, vol. 41 (5) 2003

Council of Europe Committee on Crime problems (CDCP), PC-S-ES, Final Report on the Protection of Children against Sexual Exploitation, Strasbourg 2003. Appendix 5 in particular gives an overview of potentially positive initiatives.

www.coe.int/t/e/legal_affairs/.../2_history/documents.asp

Danish Research Network on Sexual abuse of children, ‘*Sexual Abuse of Children and Young people – an anthology of prevention and treatment*’, Anne Melchior (редактор), December 2006, (Не е на английски език)

ECPAT International, ‘Report to the UN Special Rapporteur on the sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography’, ECPAT unpublished paper 2007(черновата беше достъпна за наш консултант)

International Centre for Migration and Policy Development, *Listening to Victims: Experiences of identification, return and assistance in South-eastern Europe*, by Rebecca Surtees, Vienna, (все още чернова)

International Save the Children Alliance UN Study on Violence against children. ‘*Ten essential learning points: Listen and Speak out against sexual abuse of girls and boys*’ see pp. 97-108 on good practice in community involvement. ISBN 82-7481-132-1 http://www.savethechildren.net/alliance/resources/reports/docs-42247-v1-un_study_on_violence_-_csa_main_report.pdf

IOM *Feasibility study on recovery and reintegration schemes for children victims of*

trafficking: case studies of Hajja, Hodeida and Al Mahweet Governorates, by Joseph Rispoli, December 2006, Accra, Ghana
Regional Clearing Point, Second Annual report on Victims of Trafficking on South East Asia
www.ncjrs.gov/spotlight/trafficking/publications.html
47

IOM, *Life After Reintegration: the situation of child trafficking Survivors*, by Keo Chenda, Phnom Penh, 2006
www.no-trafficking.org/.../pdf/english_reintegration_report_pages_1-30.pdf

IOM Cambodia, *Life after Reintegration: the situation of child trafficking survivors*, by K Chenda, Cambodia, 2006, <http://www.humantrafficking.org/publications/466>

IOM Mission in Cambodia/ Ministry of Social Affairs, Veterans and Youth Rehabilitation (MoSVY), *The Return and Reintegration of victims of Trafficking from Cambodia to Thailand 01 July 2004 – 30 March 2005 and Repatriation from Cambodia to Vietnam of Vietnamese Victims of Trafficking from 15 May 1999 – 30 March 2005*
http://www.childtrafficking.com/Docs/preece_2005_the_return_and_reintegration_of_victims_of_trafficking_from_cambodia_to_thailand_20060223.pdf

IOM Regional Counter-trafficking Programme in the western Balkans/ UNICEF, *Reintegrating Children Associated with Armed Forces in Liberia a 'success'*, by Wennerholm, Carolina and Zillen, Eva, SIDA Evaluation, 03/37, section 5.5, August 2004, www.unicef.org/media/media_23398.html

OIM/CONO SUR - Proyecto Fointra, *Informe Situacion Trata En Argentina*, by Assorati, Mercedes, November 2005, Argentina 2006 (In Portuguese)
IRC, *Working with Conflict-Affected Children and Adolescents: Community-Based Reunification and Reintegration of Separated Children in Post-Conflict Rwanda*. 2003
http://www.usaid.gov/our_work/humanitarian_assistance/the_funds/pubs/irc_rwanda.pdf
f

Limonowska, Barbara, *Victim Referral and assistance system and gaps therein in South-eastern Europe. Paper to Expert Group meeting on trafficking in Women and Girls*, Glen Cove USA, 2002 www.un.org/womenwatch/daw

Nobody's Children Foundation quarterly issue devoted to child trafficking in Eastern Europe *'Abused Child: Theory, research and Practice'*
Save the Children, *When Children affected by war go home: Lessons learned from Liberia*, 2003

Save the Children, Children Speak Out, Trafficking Risk and Resilience in Southeast Europe, by Zosa De Sas Kropiwnicki, July 2007,
www.childtrafficking.com/Docs/risknresilience_0607.pdf

Terre des Hommes/ARSIS, TACT Project *Transnational Protection of children: the case of Albania and Greece. 2000-2006*, 2006

Terre des Hommes and Oak Foundation, *Kids as Commodities? Child trafficking and What to do about it*, by Mike Dottridge, 2003. ISBN 2-9700457-0-2
http://www.stopchildtrafficking.org/site/fileadmin/stopchildtrafficking/downloads/press_e/040526_review_en.pdf
48

UNESCAP, Report on the Post-Yokohama Mid-term Review of the East Asia and the Pacific *Regional Commitment and Action Plan against Commercial Sexual Exploitation*

of Children, 8 -10 November 2004, Bangkok
www.unescap.org/publications/detail.asp?id=1132

UNICEF/ UAE Government, *Children previously involved in camel racing in the United Arab Emirates (UAE) Project review*, by, 2006,
www.unicef.org/gao/resources_publications_cameljockey_reviewreport.pdf

US Department of Economic and Social Affairs, , *Trafficking in Women and Children: Report to Expert Group meeting of UN Division for the Advancement of Women (DAW)*, Glen Cove USA, 2002
<http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/trafficking2002/reports/Finalreport.PDF>

US Department of Justice, *Evaluation of Comprehensive Services for Victims of Human Trafficking: Key Findings and Lessons Learned*, June 2007,
<http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/218777.pdf>

War Child UK, *I am not Trash: A Call to Action from Child Soldiers*, 2006,
<http://www.crin.org/docs/I%20Am%20Not%20Trash.pdf>

Save the Children, *Forgotten Casualties of War – Girls in Armed Conflict*,
<http://www.savethechildren.nl/nl/nieuws/ForgottenCasualtiesofWar.pdf>

Warburton, Jane, *Prevention, Protection and Recovery: Progress and problems in the implementation of programmes to counter the sexual abuse and exploitation of children*, Paper to 2nd world congress against child sexual exploitation, 2001

World Vision, *Sexually Exploited Children: Working to protect and heal*, Kilbourn, Phyllis and McDermid, Marjorie, eds., MARC Publications, USA 1998

Seminário Sobre Combate à Violência Sexual Infantil Será Realizado, Brazil 2006
Посочен от респондентите като полезен ресурс от среща по проблемите на злоупотребата с деца, сексуалната експлоатация на деца с търговска цел и подкрепата

Уебсайтове, директории и бази данни

Уебсайтове

Тези уебсайтове са добре познати на хората, които работят в сферата, но ни бяха напомнени от респондентите като особено полезни.

www.ecpat.net
www.childtrafficking.com
www.childtrafficking.org
www.childtrafficking.net
www.humantrafficking.org
www.terredeshommes.org
www.iom.int
www.ilo.org
www.osce.org/odihr
www.unicef.org
www.unifem.org

www.childcentre.info
www.lastradainternational.org
www.stopchildtrafficking.org
www.againstchildabuse.org
www.childscope.net
<http://www.unescap.org/unis/index.asp>
<http://www.ncjrs.gov/spotlight/trafficking/publications.html>
http://www.osservatoriotratta.it/headway/index.php?option=com_content&task=view&id=4&Itemid=5

Директории

Animus Association Foundation in the framework of DANATIP, *Combating Trafficking in Human Beings: Directory of Practitioners' Manuals and Handbooks*

Animus Association Foundation in the framework of Danatip *Combating Trafficking in Human Beings: Catalogue of Training Providers in Ukraine, Belarus, and Moldova*

OIM /Alianza Global Contra La Trata De Mujeres, *Manual De Derechos Humanos Y Trata De Personas/ Institution Argentina, 2006*

UNESCAP, *Combating Commercial Sexual Exploitation of Children and Youth in Asia: Directory of Organizations*, www.unescap.org/publications/detail.asp?id=790